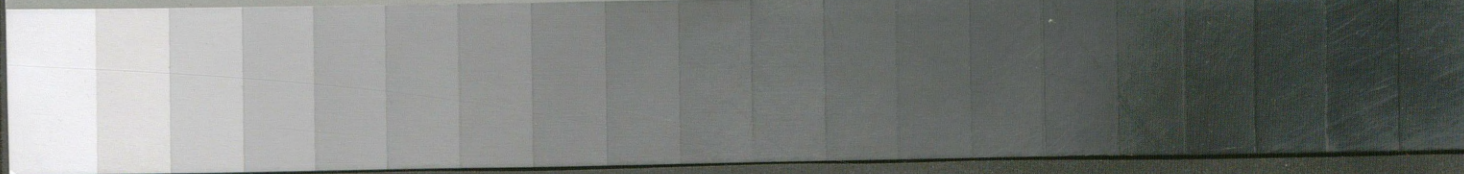

Grey Scale #13

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

**J O Z E F
PIŁSUDSKI**

KRONIKA BIOGRAFICZNA

1867—1931

Wydawnictwo St. Malinowskiego • Lwów.

Colour Chart #13

501.97.974
VI
J O Z E F

P I Ł S U D S K I

KRONIKA BIOGRAFICZNA

1867—1931

1932
Wydawnictwo St. Malinowskiego • Lwów.

JÓZEF PIŁSUDSKI

KRONIKA BIOGRAFICZNA

1867 — 1931

Wszelkie prawa przedruku zastrzeżone.

J Ó Z E F
P I Ł S U D S K I

KRONIKA BIOGRAFICZNA

1867 — 1931

Z E B R A Ł I U Ł O Ż Y Ł
Z. ZYGMUNTOWICZ

WSTĘPEM ZAOPATRZYŁ
S. PRZYBYLSKI

WYDAWNICTWO ST. MALIMOWSKIEGO
LWÓW, BATOREGO 28.

92. 1/1 3/4 1/2 1/4

1947 K 185 / 10932

Pierwszy Marszałek Polski Józef Piłsudski.

Ciężkie przejścia wewnętrzne, które przeżywa Polska współczesna, nie powinny ani na chwilę napawać zwątpieniem ludzi odważnych, pełnych młodej chęci czynu.

To, co się dzieje wokół Ciebie, czytelniku, jest etapem walki o nową, zbiorową duszę narodu, naprawdę niepodległego, o tę duszę, która wytworzy doskonalsze warunki naszego bytu. Bytu *n a s z e g o* dosłownie: bytu każdej jednostki, gdyż żyjemy wszyscy powiązani nierozrwalną nicią społeczeństwa i tylko ludzie nierozumni mogą powtarzać przeciwstawienie: „To jest mój własny interes — a tamto sprawy cudze, jakieś takie dalekie...” Nie, po sto kroć razy, nie! Jednostka istnieje tylko jako część społeczności, jako część całości, stworzonej przez przyrodę, całości, której na imię — Naród, podobnie, jak Naród nie istniałby bez jednostek, z których składa się.

Nowa Polska rodzi się w walce, w walce dłuższej, cięższej, bardziej szarej, obdartej z wszelkich blasków mawrzynów, oplatających miecze. Walka o nową Polskę jest koniecznością dziejową. Gdy orły zaborców runęły „w proch i pył” — powstała Polska, daleka od idealów światła, dobra, zgody, bogactw. Kto przypuszczał, że samo zdanie sztandarów trójęcesarskich stworzy jakiś wymarzony raj na ziemi, odrazu, na skinienie różdżki czarodziejskiej, ten był zaiste człowiekiem z bajki, ale nie człowiekiem rzeczywistości.

Polska nie mogła powstać do życia jako ideał z pod

obłoków, gdyż zbyt długo, przez półtora wieku urządzali ją obcy, urządzali ją tak, aby złamać Naród nasz moralnie i materialnie. A myśliki zaborców były tem łatwiejsze, że już przez dwa stulecia przed rozbiorami płynęły bezkarnie przez granice Rzeczypospolitej judaszowe srebrniki postronnych mocarstw, że za mniej lub więcej zamaskowanymi agenturami wrogów naszego narodu, znowu najzupełniej bezkarnie wkraczały bagnety obcych monarchów.

Czegoż chcieli dokonać złote i ołowiane kule obcych imperjalizmów? Chcieli zdeorganizować nasze państwo, osłabić je, przygotować na łup dla siebie. I dokonały tego czynu. Zdeorganizowano Rzeczpospolitą, nie więc dziwnego, że na duszy polskiej narosła pleśń sobkowstwa i lenistwa — zwykły to plon dezorganizacji państwowej. Wprawdzie na kartach naszej historii co moment spotykamy nazwiska świątynnych jednostek — lecz myśli i czyny ich nie potrafiły przezwyciężyć splotu egoizmów jednostkowych, rodowych czy stanowych, lub tępej bierności przeciętnego człowieka „poczwirgo”. Ostatecznie Rzeczpospolita stała się więc niewolnicą cudzą. Wszystkie sprawy na ziemiach naszych poczęły kierować się przeciw interesom Narodu naszego; nie dziwota — trzy potężne państwa zorganizowały całokształt życia na polskich ziemiach po swojemu, zbudowały silny aparat państwowy, a myśmy stali się materiałem do urzeczywistniania bardzo dalekich, obcych, wrogich celów. Po rozbiciu szczątków własnej państwowości nie uroniliśmy ani jednej wady, która doprowadziła do katastrofy rozbioru, ale za to ogromnie powiększyliśmy tępą bierność ogółu. Człowiek sam dla siebie nie istnieje, przeciwnie, każda jednostka jest częścią jakiejś całości — klasy, państwa. Naród polski stał się więc zbiorem jednostek, wplątanych w interesy klasowe, przykutych do zwycięskich rydwanów moskiewskich, pruskich czy austriackich.

Lecz na szczęście w życiu zbiorowości obowiązuje prawo, że twórcza myśl i twórczy wysiłek promieniuje poprzez klęskę, poprzez grób. Nawet to, co pozornie zginęło, przebrzmiało, — żyje dalej i oddziałuje. Przez dzieje ludzkości przepływają jakieś niewidzialne drgania, które sumując się, dają to, co nazywamy dorobkiem ludzkości. „Ludzkość“ sama zaś jest niczem innym, jak sumą narodów, dorobek więc ludzkości jest sumą myśli i czynów najlepszych przedstawicieli narodów.

Jasne, świetliste postacie z kart naszej historii zоставiły wielką spuściznę, która stała się treścią ożywczą, uratowała Naród od zagłady i odtworzyła wreszcie zasadniczy warunek przeobrażenia się duszy narodowej: zbudowała państwo niepodległe. Może przykrem było rozczarowanie tych ludzi nierealnych, którzy myśleli, że niepodległość — to szczęście, a stanęli bezradni wobec prawdy, że niepodległość to jest tylko nieodzowny warunek szczęścia, jest formą, w którą trzeba wlać nową treść. A może brakło tym, rozczarowanym sił, a może niedostało myśli twórczej — może hartu woli, wytrwałości?

Gdzie okiem rzucisz, wszędzie widzisz ludzi, którym brak myśli lub jednostki, których dusza zwątląła, stała się miotka, niesposobna do wysiłku plonnego.

A przecież każdy człowiek wartościowy jest przepełniony ambicją twórczą, pragnie być nie tylko cegłą, z której buduje się gmach nieznanego jutra, ale i murażem, którego dzieło przetrwa jego pokolenie.. W trudzie wewnętrznym o wyźwignięcie się na poziom prawdziwie twórczy każdy człowiek wartościowy krzepi się, uczy się na przykładach tych jednostek, którzy twórczością swoją zapłodnili treść życia ludzkiego. Nie jest złą historją, która kroki dziejów mierzy nazwiskami, nazwiskami będącemi i punktami zwrotnemi i drogowskazami historycznemi. Dorobek bowiem ludzkości to

spuścizna twórczo najpełniejszych przedstawicieli narodów.

Gdy więc wspomnimy niedawny stosunkowo fakt usunięcia obcych państwowości, fakt, przez który Naród odzyskał niezbędną do życia formę — własną państwowość, nasuwa się nam nieodparcie nazwisko tego, który jest dziejów naszych punktem zwrotnym, nazwisko JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO, nazwisko, którego żadna siła obca nie oderwie od daty — 1918. Czy kronika jego życia, regestr jego myśli, spis jego wysiłków czynnych może być drogowskazem?

Utarło się w Polsce, że męża tego zwie się jednym, krótkim, a jak obfitym w treść wyrazem: Marszałek. Bo imię Józefa Piłsudskiego sprzęgło się na wieki z czynem zbrojnym Legionistów, z wojną zwycięską o niepodległość Najjaśniejszej Rzeczypospolitej, z ukoronowaniem półtorawiecznych zmagani powstańczych walką wyzwoleniczą — w Bogu nadzieją — ostatnią.

W tej walki wyzwoleniczej przygotowaniu spłynęło i dzieciństwo i młodość i spory szmat wieku męskiego Józefa Piłsudskiego, etap życia górny i chmurny, któremu los odjął sielskość i anielskość, bo ani sielską ani anielską nie była dola Ojczyzny.

Na szczęście twoje, czytelniku, nie możesz naśladować tych szczebli, po których szedł Józef Piłsudski, — na szczęście, gdyż na tych szczeblach rosły kolce i ciernie bez róż. Na to wyrosły dokoła naszych ziem kurhany mogilne szarych rycerzy, na to zaczerwieniły się kwiaty młodej krwi, znacząc na mapie Europy niezniszczalne granice Rzeczypospolitej, abyś ty, obywatelu niepodległej Polski nie musiał walczyć z trzema najpotężniejszymi mocarstwami kuli ziemskiej, abyś nie słyszał, że walczysz o majaki, abyś nie był otoczony ludźmi wylęknionymi lub sługami obcymi, przemaniającymi do ciebie twoim własnym, ojczystym językiem. Wyszedłeś z podziemi niemoli, nie musisz już

toczyć boju, o najprostsze składowe życia, o mowę, o wiarę, o myśl, ba — o znaki zewnętrzne, dziś możesz toczyć bój z samym sobą o najlepszą treść jutra, pomny, że czas narasta przez myślek człowieczy.

Jesteś szczęśliwy, obywatelu wolnej Polski, bo coraz bardziej odbiegasz od epoki męczeńskiej snu o rycerskiej szpadzie i przestajesz rozumieć ludzi, którzy rzucali wszystko, aby po sobie zostawić tylko długie, ciche, mocne redaków rozmowy. Już nie czujesz radości, że przestałeś być niemolnikiem tak, jak zapomina się o ciężkiej chorobie. Tak bowiem chce prawo radości życia.

Dlatego nie będziesz z kart tego djarjusza o Marszałku uczył się, jak zrzucać obce kajdany. Niepodległość Polski, która była c e l e m tyloletnich myślek Józefa Piłsudskiego, jest obecnie p o d s t a w ą myśli twórczej i myśliku twórczego każdego Polaka, słowem — podstawą ideologii człowieka czynu.

Ze stronnicy myśliku myzmołenczego wyczytasz naczelne wskazania ideologii czynu: naród polski trzeba czynnie ukochać, dzieląc jego radości i cierpienia, korzystając z jego zalet i wad. Weź tę książeczkę do ręki i czytaj, jak przezwycięża się ujemne strony duszy narodowej — pęd ku dezorganizacji, sobkostwo, lęklność. Śledząc kroki postaci historycznej, pamiętaj, że na przeszłości opieramy się, choć, przeszłości powtarzać nie możemy, choć lepiej często jej nie naśladować. Któż bowiem np. chciałby naśladować wzory anarchji i przywaty polskiej z epoki królów elekcyjnych?

Przerzucając karty tej kroniki walk Józefa Piłsudskiego o podstawę życia narodowego, spotkasz zagadnienie odpowiedzialności, to centralne zagadnienie moralności społecznej. Odpowiedzialność nie spada na człowieka jako ciężar gniotący — człowiek czynu odpowiedzialność bierze na siebie i odczuwa ją jako atmosferę niezbędną do życia, a nie jako jakieś przykre brzemię.

A gdy miniesz najwialniejszy slup odcinajacy jednà epokę historii polskiej od drugiej, rok odbudowania niepodleglej Rzeczypospolitej, ujrzyysz, że wódz naczelny zwycięskiej armji nie spoczął na warzynach. Przekuł miecz na plug, nie na narzędzie wyorywania prywatnych zysków, ale na plug pokojowej walki o szczerą Polskę.

Dźwignęła się Polska z *n i e w c l i*, kosztem krwawego wysiłku. Lecz dźwignąć Ją z *u p a d k u* nie można było jednà lub kilkoma bitwami zwycięskimi. Trzeba było sięgnąć w głąb duszy narodowej i wszczać walkę długą, znojnà, nie opromienionà blaskiem warzynów, walkę niepopularnà.

Obok całej mdzieczności dla tego, który zagrał na polskim mieczu nutę zwycięstwa, potrafi w sercu niejednego Polaka żyć najfalszywsze skojarzenie. Imię Marszałka sprzęga się w wyobraźni polskiej częstokroć tylko z orężem. W polskiej racji stanu wojny a niepodległość były tylko *b o j a m i o n o r m a l n y*, *p o k o j o w y s t o s u n e k*, były próbami wyrzucenia zbrojnej okupacji naszych ziem, były li środkami do celu, a celem tym — pokojowe budowanie lepszego jutra. Dopóki zaborca był na naszej ziemi, dopóty istniał u nas stan wojny. Gdy więc po półwieczu znowu zabłyszczała polska broń, wódz powiódł żołnierzy swych własciwie pod hasłem: *wojna wojnie!*

Jeżeli więc dziś nasza Rzeczpospolita rzuca światu hasło rozbroyenia moralnego, podnosi tylko stary zem, osiowne hasło ideologii polskiej, dziedzictwo tradycji bezkrwawej unji. Może kiedyś przyszłe pokolenia doczekają się epoki, w której ludzkość zapomni, że Stwórca posiał w ziemi żelazo, aby można było bronić spokoju własnej sadyby — gdyż mystygną zakusy zaborcze... Idea pokoju nie może żądać zawieszenia broni tylko międzynarodowego. Polska racja stanu wymaga, aby kontynuować dzieło modza, który ongiś począł budowę czy-

nu zbrojnego przekreśleniem wszelkich podwórek i szufladek koteryjnych. Tylko taka koncepcja mogła doprowadzić do zwycięskiego rezultatu. Zawieszenie broni musi być powszechne, a więc i wronatrz Państwa.

Może to mrzonka, taka myśl o uciszeniu waśni — ale mrzonka twórcza, nie niszczycielska.

Lecz nietylko wyraźni niszczyciele nimczą myśli człowieka. Jak potężną, a jak hamującą siłą jest opór tych, którzy nie chcą wziąć na siebie ciężaru bytu zbiorowego. Polska, zatrutą tak długo i tak systematycznie, musi zdobyć się na siłę organizacji państwowej, musi wysoko postawić autorytet narodowy, stworzyć takie warunki moralne, by nikt od służby na rzecz państwa uchylać się nie zdążył. Inaczej niepodległość, która jest formą, nie wypełni się treścią. Bez takiej presji wyda się znowu Naród na łup marcholstwa i sobkostwa, rzuci się dobra zbiorowe na pastwę wyzysku, obojętne, skądkolwiekby wyszedł.

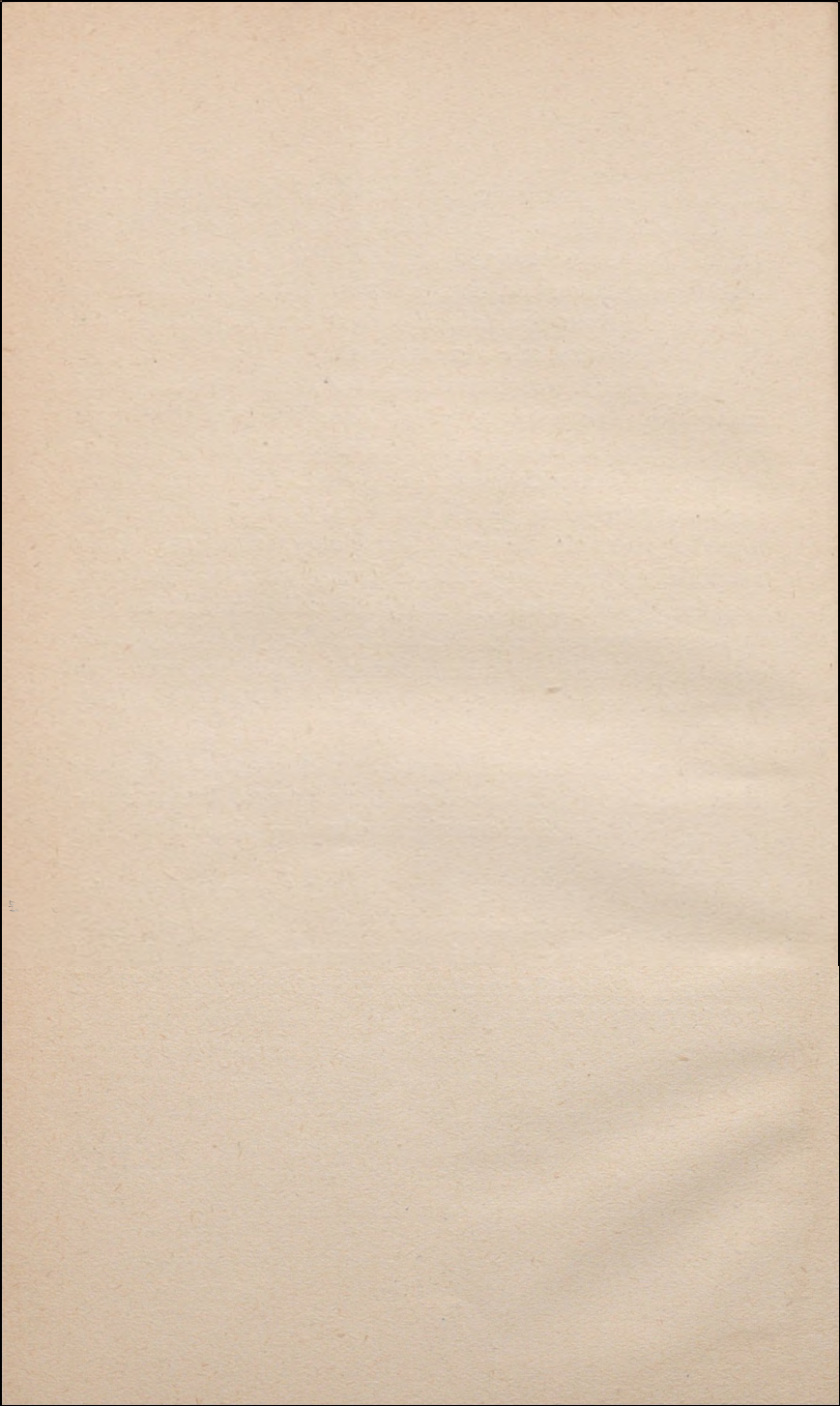
Z imieniem Marszałka połączył głos ogółu polskiego dzieło budowy podstaw bytu narodowego. Budowa jutra, — znojnniejsza, nierodzęczniejsza, — nie skończy się tak prędko.

Niech czytelnikiem kart kroniki biograficznej będzie nietylko prosta ciekawość tego, co było i było piękne. Niech czerpie z niej pożywienie dla swej ambicji twórczej. Nie każdy wpatrzony w spżone rysy JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO powołany jest do roli tego, który będzie rzeźbił drogi historii. Ale każdy, namet na pozornie najlichszem stanowisku, może powiedzieć:

„Bóg mi powierzył honor Polaków“.

Każda jednostka jest odpowiedzialna za Naród, który jest sumą jednostek. I to poczucie odpowiedzialności powinno być radosną dumą każdego.

S. Przybylski

Historja porozbiorowa ostatnich lat do 1918 r. i Polski Niepodległej po 1918 r. — jest ściśle związana z osobą **Józefa Piłsudskiego**, założyciela i Głównego Komendanta powstających kadr wojska polskiego przed 1914 r., Komendanta I Brygady Legjonów Polskich i Polskiej Organizacji Wojskowej, Naczelnego i Zwycięskiego Wodza w latach zmagañ o granice nasze, Naczelnika Państwa i Sternika nawy państwowej po dzień dzisiejszy.

Znać życie i czyny Józefa Piłsudskiego — jest obowiązkiem wszystkich; jednak wiele życiorysów Józefa Piłsudskiego zawiera dużo nieścisłości a wielu pisarzy podaje niedokładnie pewne daty z życia Komendanta, nawet datę urodzenia.

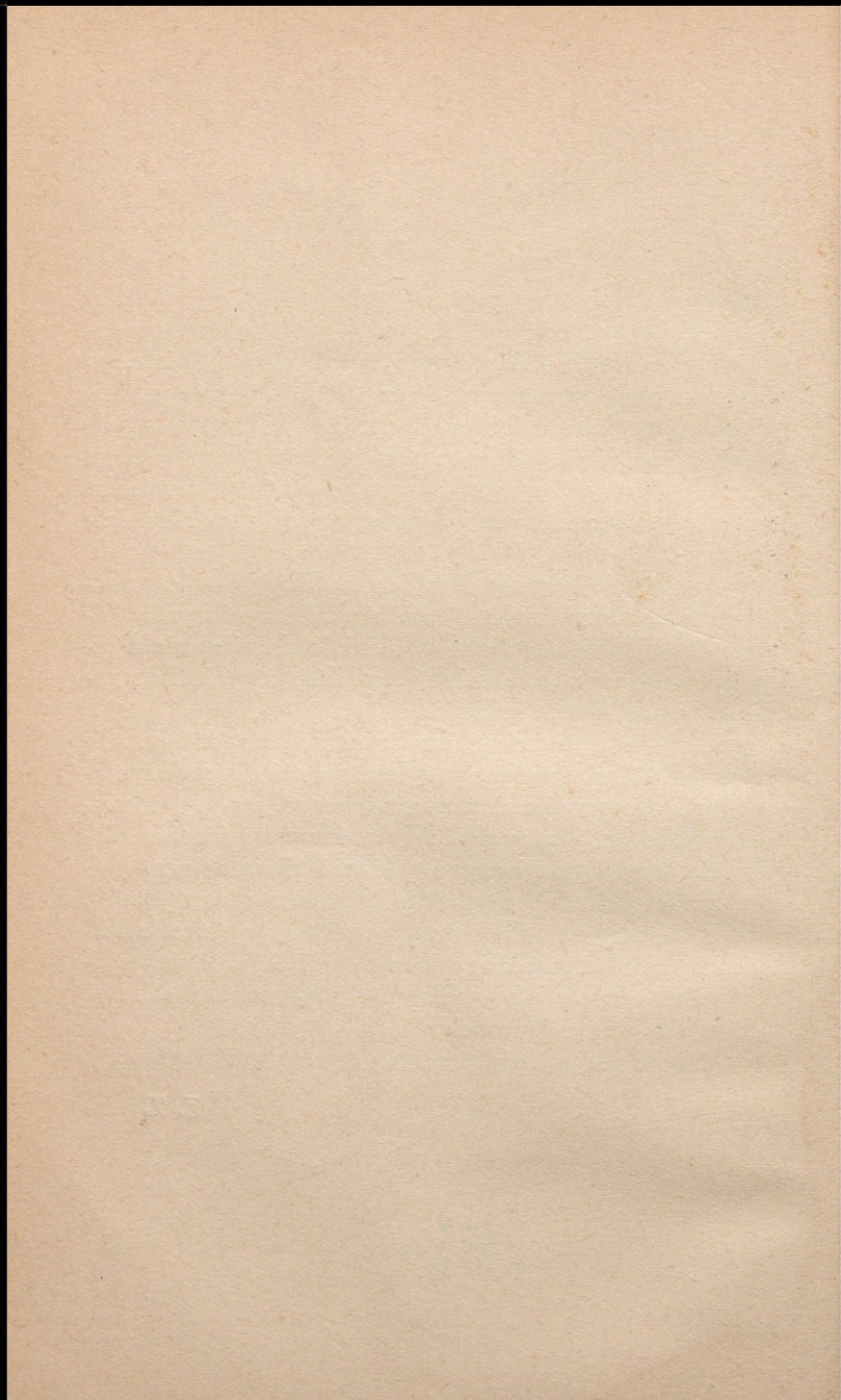
Przy redagowaniu „Panteonu Polskiego“ od listopada 1924 r., zmuszony byłem ustalić daty, dotyczące życia Komendanta, przyczem zebrałem je i ułożyłem wedle lat i miesięcy. W ten sposób powstał całokształt drogi życia i czynów Józefa Piłsudskiego.

Zbiór tych dat, względnie „Kronika biograficzna“, jest „Vademecum“ dla każdego piszącego o Józefie Piłsudskim, a dla tych, którzy urządzają jakiekolwiek uroczystości, odczyty lub wykłady — praca moja może być pomocniczym podręcznikiem.

Z tą myślą oddaję pracę tę do druku i użytku.

Z. Z.

R. 1867 — 5 grudnia urodził się w Żuławie, (pow. Świeciański). Otrzymał imię: Józef, Klemens. Był czwartym dzieckiem a drugim synem. Rodzeństwa było: sześciu synów i cztery córki.

R. 1874 — pożar zniszczył majątek rodzinny.

R. 1875 — rodzice przenoszą się z dziećmi na stałe do Wilna.

R. 1877 — 1878 — wstępuje do I-go rządowego gimnazjum.

R. 1884 — prowadzi w tajnem kółku gimnazjalnem „Spójnia”.
— 20 sierpnia zmarła matka Marja z Billewiczów.

R. 1885 — zdał maturę i wyjechał do Charkowa, zapisując się na wydział medyczny tamt. uniwersytetu. W roku szkolnym (1886) został usunięty z uniwersytetu wyrokiem administracyjnym za udział w rozruchach studenckich.

R. 1886 — organizuje w Wilnie tajne kółka studenckie, prowadzi parę kółek samokształcenia i nawiązuje stosunki z robotnikami wileńskimi na tle pracy niepodległościowej.

R. 1887 — na początku roku skazany na administra-

- cyjne zesłanie na 5 lat do wschodniej Syberji.
- z końcem września — w więzieniu w Irkucku.
 - 20 października pobity do utraty przytomności przez żołdaków moskiewskich w więzieniu Irkuckiem za udział w buncie.
 - 21—23 października przebywa w więzieniu głodówkę.
 - 1 grudnia wywieziony w głąb kraju.
- R. 1888 — odbywa półroczne więzienie w Kireńsku za „bunt irkucki“.
- R. 1889 — na wiosnę wywieziony na Lenę do Tunki.
- R. 1892 — (w drugiej połowie) wrócił z wygnania do Wilna.
- R. 1893 — był członkiem Centr. Komit. Robotn. dla Litwy.
- ... bierze udział w I. Zjeździe P. P. S. w Wilnie (w lecie).
- R. 1893 — przesyła korespondencje z Wilna do „Przedświtu“ w Londynie i wydaje kilka odezw.
- R. 1894 — (luty) na II. Zjeździe P. P. S. w Warszawie wszedł do pierwszego C. K. R. P. P. S.
- 12 lipca wydaje w Lipniskach pod. Oszmiańskiego (dziś Litwa Kowieńska) 1-szy numer „Robotnika“, w myśl uchwały II. Zjazdu P. P. S. (1—15. II. 1894) w Warszawie. (Na pierwszym numerze jest napis „czerwiec 1894“).
- R. 1895 — 29 czerwca bierze udział w III. Zjeździe P. P. S.

- R. 1895 — 1899 — redagował i wydawał „Robotnika“ w Wilnie, dokąd przeniósł drukarnię. „Robotnika“ nie tylko redaguje, ale składa i rozwozi. Wydał i napisał kilkadziesiąt odezwo artykułów i t. d.
- R. 1896 — w Londynie zredagował „Pamiętkę Majową“, w której umieścił artykuł „Nasze pismo“.
- R. 1897 — Boże Narodzenie — w Zurychu reprezentuje C. K. R. na dorocznym Zjeździe Związku Zagr. Socjalistów Polskich.
- R. 1898 — w Londynie napisał wstęp do ogłoszonego przez partję „Memorjału“ ks. Imeretyńskiego.
— 24 grudnia organizuje manifestację przy odsłonięciu pomnika A. Mickiewicza w Warszawie. Redaguje kilka odezwo.
- R. 1899 — bierze udział w Kongresie Socjalistów w Szwajcarji.
— we wrześniu przeniósł drukarnię „Robotnika“ do Łodzi.
- R. 1900 — 21 lutego w nocy został aresztowany w Łodzi przy ul. Wschodniej L. 19, przy składzie Nr. 36 „Robotnika“ w drukarni urządzonej w własnem mieszkaniu. Przebywa w więzieniu łódzkim dwa miesiące.
— kwiecień — przewieziony z Łodzi do więzienia w Cytadeli (X pawilon).
- R. 1901 — marzec — przewieziony z Cytadeli warszawskiej do Petersburga, do szpitala Mikołaja Cudotwórcy na oddział politycznych.

- 15 maja został wyprowadzony na wolność przez Dr. Władysława Mazurkiewicza, członka P. P. S. i ordynatora szpitala Mikołaja Cudotwórcy. Przebywał w Kijowie, na Polesiu, we Lwowie i Zakopanem. Wyjechał do Londynu, gdzie mieszkał przy ul. Colworth Road Nr. 67.
- R. 1902** — na wiosnę — wraca do Krakowa, gdzie mieszka na Podzamczu. W lecie przebywa w Zakopanem.
 - zmarł ojciec — Józef.
- R. 1903** — wychodzi książka pod t.: „Walka rewol. w zab. ros.“ cz. I. — „Bibuła“.
 - zamieścił w „Promieniu“ lwowskim artykuł p. t.: „Jak stałem się socjalistą“.
- R. 1903** — 1905 umieszcza kilka artykułów w kalendarzach robotniczych wydaw. w Krakowie.
- R. 1904** — reprezentuje Polskę na Socjalistycznym Kongresie w Amsterdamie.
 - w lecie wyjechał do Tokio — na zaproszenie rządu japońskiego — dla porozumienia się z rządem japońskim w sprawie zbrojnego powstania na tyłach armji rosyjskiej (wojna rosyjsko-japońska).
 - 13 listopada współpracuje w urzędzeniu demonstracji zbrojnej na placu Grzybowskim.
 - zainicjował utworzenie jednostek bojowych (technicznych) P. P. S., które miały osłaniać zbrojne manifestacje przeciw rządowe.
- R. 1905** — wrzesień — objął kierownictwo Organiza-

cji Bojowej. Zorganizował szkołę instruktorów bojowych w Krakowie.

- R. 1906 — przebywa w Krakowie przy ul. Topolowej L. 16. Wykłada na wszystkich kursach instruktorów bojowych. W jesieni uczestniczy na zebraniu C. K. P. P. S. w Zakopanem.
- 12 lutego przemawia na VIII. Zjeździe P. P. S. we Lwowie.
 - 12 listopada bierze udział w IX. Zjeździe partyjnym w Wiedniu.
 - 22 listopada usunął się z partji, zgłaszając z 10 innymi deklarację w sprawie powstania proletariatu przeciw rządowi carskiemu.
- R. 1907 — skreślił przedmowę do „Materiałów do historii P. P. S. i ruchu rewol. w zab. ros. od r. 1893—1904“.
- R. 1908 — 26/27 września wyprawa ekspropriacyjna na Bezdany.
- zawiązał we Lwowie „Koło milicyjne“ dla studjów wojskowości — poczem powstaje w 1908 r. „Związek Walki Czynnej“, założony przez K. Sosnkowskiego.
- R. 1909 — na wiosnę — przybywa do Odessy, gdzie inicjonuje założenie Związku W. C.
- wykłady w akademickim Tow. „Zjednoczenie“ w Krakowie na temat „Dlaczego zwyciężyli Japończycy Rosję“.
- R. 1910 — 20 listopada przemawia na urocz. akademicku czci Bolesława Limanowskiego.
- Wykłady w Krakowie w Szkole Centralnej P. P. S. p. t.: „Historja organizacji bojowej P. P. S.“.

- uzyskał zatwierdzenie statutu „Strzelca“ w Krakowie i „Związku Strzeleckiego“ we Lwowie.
 - wydaje książki p. t.: „Geografja militarna Królestwa Polskiego“ i „Zadania praktyczne rewolucji w zaborze rosyjskim“. Obie te książki powstały z wykładów w szkołach partyjnych i w Zw. W. Czynnej w Krakowie i we Lwowie.
- R. 1911** — 13 maja odczyt p. t.: „Kryzysy bojów“ wygłoszony we Lwowie, staraniem Zw. Strzel.
- grudzień — bierze udział w zjeździe repres. polskich stud. wyższych szkół w kraju i zagr. w Krakowie.
 - w Kalendarzu Rob. w Krakowie zamieścił wspomnienie p. t.: „Bunt więzienny w Irkucku“.
- R. 1912** — 13, 14, 15 i 16 lutego, 3, 7, 10, 14, 15 i 17 maja miał dziesięć wykładów społ. w szkole nauk polit. w Krakowie na temat „Zarys Historji Militarnej Powstania Polskiego“.
- 11 maja wykład w Stow. „Promień“ w Krakowie p. t.: „O rewolucji 1905 r.“.
 - czerwiec, przemawia na Zjeździe — Związku Młodzieży Postęp. Niepodległ. w Krakowie.
 - 25 sierpnia powstaje na konferencji stronnictw w Zakopanem za inicjatywą J. Piłsudskiego — „Skarb wojskowy“, ujawniony 3 grudnia 1912 r.
 - 3 października rozkaz okólny do organizacyj Z. W. C.: „Wypadki obecne...“.
 - na żądanie Rosji — Austria ma zamiar rozwiązać „Strzelca“ i aresztować Józefa Piłsudskiego — ściganego przez Rosję za polityczne przestępstwa. Rosja żądała wyda-

lenia J. P. z granic Austrii. Namiestnik galicyjski sprzeciwił się temu.

— 5 listopada w Wiedniu — jako gość — na zjeździe partji niemieckiej socjal-demokratycznej Austrii. Powitał Zjazd imieniem P. P. S.

— z początkiem grudnia w Wiedniu powstaje „Komisja Tymczasowa Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych“. Ogłoszono to w pismach dn. 3 grudnia 1912. Z ramienia Komisji Tymczasowej zostaje wyznaczony na Głównego Komendanta sił zbrojnych.

— 8 grudnia — przemawia we Lwowie — na obchodzie listop. w Tow. „Życie“ o „Mobilizacji Powstania“.

R. 1913 — przybywa na inspekcję Oddziałów Strzeleckich do Lozanny w Szwajcarji.

— (jesienią) odbywa naczelną inspekcję O. Strzel. w Tarnowie.

— napisał książkę p. t.: „22 stycznia 1863 r.“. (T. I. „Bojów Polskich“).

— sierpień — prowadzi Szkołę Strzelców w Stróży i Zakopanem.

— 4—12 sierpnia odbywały się wykłady w sali. Komendant wygłosił wykład o „wojnie rewolucyjnej a wojnie regularnej“.

— w nocy z 12 na 13/8 wymarsz do Nowotarszczyzny na 3-dniowe ćwiczenia polowe.

— 18 sierpnia wmaszerowali Strzelcy do Zakopanego.

— 19 sierpnia Komendant został przesłuchany przez starostę w Zakopanem w sprawie przemarszu z bronią na ramieniu.

— 20 sierpnia również przesłuchiwany przez starostę z powodu nadejścia amunicji.

- W Zakopanem odbył się odczyt Komendanta na temat „Kryzysy boju“.
- 22 sierpnia — pociągami wyjechał z Strzelcami z powrotem do Dobrej a stamtąd do Stróży.
- wrzesień (1—5) wyjazd Strzelców ze Stróży do stałych miejsc zamieszkania.
- 13 października na czele Strzelców bierze udział w obchodzie setnej rocznicy śmierci Księcia Józefa w Krakowie.
- październik — wydaje rozkaz „Ruch wojskowy wszczęty lat temu pięć...“.
- Rozkazem Gł. Kom. Z. S. Nr. 955 z 31/10 1913 normuje używanie mundurów, zabrania uczestnictwa w mundurze w pracach wyrażnie politycznych.
- Rozkazem Gł. Kom. Z. S. z 22/12 1913 r. (Nr. 74) rozstrzygnął Gł. Komendant sprawę sztandarów. „Sztandarem na dziś niech będzie dla nas hasło wytrwałości, niezrażania się trudnościami, uporu i jeszcze raz uporu w osiągnięciu zamierzonych celów“.

- R. 1914** — Rozkaz Nr. 76 z 6/I 1914 nakazał Strzelcom witać się ukłonem wojskowym — bez względu na przynależność organizacyjną.
- styczeń — wydał rozkaz okólny do organizacji szkolnych Z. S., by uczcić pamięć nocy 22 stycznia ćwiczeniami.
 - 21 lutego — odczyt w Paryżu w sali Tow. Geograficznego w sprawie konieczności zorganizowania polskich oddziałów wojskowych. (O polskim ruchu strzeleckim). Odpowiedza w Lovranie St. Witkiewicza.
 - 16 maja — wydaje rozkaz okólny w sprawie ćwiczeń wiosennych.

- 1 czerwca odbył wspólną odprawę Związku Strzeleckiego i Drużyn Strzeleckich. Omawiał mobilizację tych organizacyj.
- czerwiec. W „Strzelcu” Nr. 3, umieszcza orzeczenie odnośnie rozwiązywania zadania aplikacyjnego.
- Umieścił w „Strzelcu” Nr. 1 z kwietnia 1914 r. i w Nr. 2 z maja, Nr. 3 z czerwca i Nr. 4—5 z lipca 1914 r. dłuższe studjum p. t.: „Z wojny bałkańskiej” a podtytułami: Bułgarzy, Turcy, Przyczyny porażek tureckich.
- 24—28/VI. — Udział na Zjeździe Kom. Tymcz. we Lwowie, składał spraw. z dział. wojskowej.
- 26 czerwca — na czele Strzelców bierze udział w pogrzebie ost. sekretarza Rządu Nar. 1863 r. J. Janowskiego we Lwowie. Przemaszyna nad trumną.
- 28/VI przewodniczył na Zjeździe Rady Zw. Walki Czynnej we Lwowie.
- lipiec — sierpień: umieszcza w „Strzelcu” Nr. 4—5 — pracę o „Zużywaniu amunicji”.
- lipiec — po wypadku w Serajewie zarządził J. Piłsudski powołanie większych zastępów młodzieży na kurs ofic. i podofic. w Krakowie. Zarządził również większe ćwiczenia w okręgach. Później odbyły się manewry w Krakowskiem.
- 27 lipca uchwaliła Kom. Nacz. Druż. Strzel. podporządkować się Kom. J. Piłsudskiemu.
- 29 lipca Komendant objął gł. kom. nad zjednoczonymi organ. i przeprowadził inspekcję Druż. Strzel. przy ul. Dolne Młyny.
- 30 lipca wydał pierwszy rozkaz mobilizacyjny Zw. Strzel.

- 2—6 sierpnia — wydaje w Krakowie rozkazy mobil., wyznacza miejsca zborne.
- sierpień — odbywa kilka konferencyj z przedstawicielami Koła Polskiego.
- 3 sierpnia wyznacza imiennie pierwszych Strzelców, którzy wymaszerują do Królestwa. Sformował pierwszą kadrową kompanję. Przemawia: „Odtąd niema ani Strzelców, ani Drużyniaków“.
- 3 sierpnia występuje z Komisji Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych, ogłaszając Rząd Narodowy, naczynający jego Nacz. Wodzem.
- 4 sierpnia — tworzy drugą kadrową.
- 5 sierpnia — rozkaz (przemówienie): „Żołnierze! Spotkał was...“. Tegoż dnia wysyła pierwszy patrol ułanów w kierunku Słomnik.
- 6 sierpnia — odprowadza „Pierwszą Kadrową Strzelców“ za Kraków.
- 6 sierpnia — wydaje rozkaz o powszechnej mobilizacji Związku Strzeleckiego i Drużyn Strzeleckich.
- 8 sierpnia na czele głównej siły strzeleckiej wszedł w głąb Królestwa.
- Komendant wydaje po wejściu Strzelców do Miechowa odezwę: „Rodacy — dnia 7/8 oddziały Wojska Pol.... wkroczyły do Królestwa... (podpis: „Komendant Wojsk Polskich“).
- 12 sierpnia wkracza do Kielc na czele 3 komp. pułku Strzelców. Walka w mieście.
- 13 sierpnia Sztab austr. żąda do 24 godzin — albo rozwiązania Strzelców albo włączenia do austr. „Landsturmu“.
- 14 sierpnia — utarczki pod Kielcami i na li-

- nji Brzegi—Mosty (nad Nidą). Patrole dochodzą pod Piotrków i Radom.
- sierpień — Austr. Sztab Gen. żąda rozwiązania Org. Strzeleckich i aresztowania J. P. Namiestnik we Lwowie wypowiedział się przeciw temu zamiarowi.
 - 19 sierpnia wyjeżdża do Krakowa, zgłasza akces do N. K. N.
 - 22 sierpnia wydaje rozkaz w Kielcach: „Wśród powszechnej bierności...”.
 - 30 sierpnia — msza polowa na rynku w Kielcach.
 - wrzesień — mianowany pułkownikiem i dowódcą 1 pp. Leg.
 - 5 września — Strzelcy składają przysięgę w Kielcach.
 - 11—15 września — potyczki pod Skarżyskiem, Staszowem, Beszową i marsz do Szczucina.
 - 16—24 września — walki pod Nowym Korczynem i Winiarami.
 - 24—27 września — odpoczynek w Gręboszowie.
 - 28 września — marsz pod Dęblin.
 - w październiku wysyła z kwatery w Janowicach bag. por. T. Żulińskiego do Warszawy, celem zorganizowania P. O. W.
 - 22—26 października — bój pod Laskami,
 - bitwa pod Anielinem. (22/X). Komendant kontuzjonowany. Potyczki do 30/X.
 - 9—11 listopada — słynny marsz z Wollbroimia przez Ulinę Małą do Krakowa pod osob. dowództwem Komendanta.
 - 15 listopada — w Frysztacie u dr. Kunickiego.

- 16—22 listopada — koncentracja pułku w Zawoji na Podhalu.
- 23 listopada do 5 grudnia utarczki pod Limanową, (Chyżówki, Stopnice, Kamienica, Jurków, Dobra, Zalesie, Nowy Sącz).
- 6 grudnia bitwa pod Marcinkowicami.
- 7 grudnia bitwa pod Pisarzową.
- 8—11 grudnia utarczki pod Limanową, Zabrzeziem, Łąckiem.
- 13 grudnia wkracza do N. Sącza wśród entuzjazmu mieszkańców miasta.
- 14—20 grudnia postój w N. Sączu. Tu przez ogolenie brody — zmienił Komendant swój dotychczasowy wygląd. Miasto Nowy Sącz obdarza J. P. obywatelstwem honorowem.
- 15—17 grudnia przebywa w Jabłonkowie.
- 18 grudnia przybył do Wiednia w tow. W. Sławka.
- 22 grudnia przemawia w Wiedniu na bankiecie N. K. N. w sali Hopfnera.
- 22—26 grudnia marsz I. B-dy pod Tarnów i bój pod Łowczówkiem (w nieobecności Komendanta).
- 31 grudnia w Nawsiu (Jabłonków) wziął udział w wieczery wśród żołnierzy i pracowników Depart. Wojsk.

R. 1915 — 3 stycznia wydaje rozkaz po Łowczówku: „Pięć miesięcy mija...”.

- 18—24 stycznia marsz do Kęt, postój do 26 lutego, formuje I. Brygadę.
- 2 lutego — wziął udział w uroczystości ku uczczeniu 1863 r. w Białej (Śl.).
- 2 lutego — Polacy w Chicago — uchwalają na olbrzymim wiecu przesłać wyrazy czci i pozdrowienia; składają skromny upominek

dla Wodza i większą kwotę na Skarb i Wojsko.

- 7 lutego był na uroczystości 1863 r. w Oświęcimiu.
- 14 lutego przyjmuje w Kętach delegację N. K. N.
- 3 marca wymarsz nad Nidę.
- marzec—kwiecień — walka pozycyjna nad Nidą. Utarczki forpocztow.
- 19 marca — w Grudczynach nad Nidą — wśród swych oficerów i żołnierzy spędza dzień Imienin.
- do 11 maja trwają walki pozycyjne nad Nidą.
- 16—25 maja boje pod Klimontowem, Opotowem, Kozinkiem.
- 9—11 czerwca pod Konarami wręczył delegat wychodźstwa amerykańskiego, Kom. Obrony Nar. Aleks. Dębski sztandar i dar wychodźstwa.
- do 22 czerwca na stanowisku i w walce pod Konarami.
- czerwiec — był w gł. kwaterze austr. w Cieszynie. W przejeździe zatrzymał się w Krakowie.

- R. 1915 — 5 czerwca rozkaz po Konarach: „Kilkudniowe nasze boje pod Konarami...“.
- 1 lipca bitwa pod Tarłowem.
 - 18 lipca bitwa pod Urzędowem, 30 lipca wkracza Belina na rozkaz Komendanta do Lublina (wbrew życzeniom Austrjaków). Utarczki w Lubelskiem.
 - 31 lipca bitwa pod Jastkowem.
 - 5 sierpnia przybył do Lublina owacyjnie witany i podejmowany w Komendzie Legjo-

- nów, w gmachu b. Banku Polskiego i w hotelu „Janina”.
- 5 sierpnia wydaje rozkaz w Ożarowie (pod Lubartowem): „Rok temu z garścią małą...”.
 - 10 sierpnia przekroczył Wieprz.
 - 15 sierpnia przybywa do Warszawy, wydaje zakaz werbunku do Legjonów. Wydalony przez Niemców z Warszawy przebywa w Otwocku przez kilka dni.
 - 20 sierpnia przekroczył Bug.
 - 28 sierpnia marsz z okolic Kamienia Litewskiego do Włodawy i na Polesie.
 - 6 września w Kowlu; do 16 września liczne potyczki.
 - 15 września znany wymarsz z Czeremoszna, konflikt z austr. Komendą.
 - 20 września udaje się z Kowla do 7 Dyw. Kaw., celem objęcia komendy grupy (4 pp. i 5 pp. Leg.). (Grupa ta powstała na skutek intryg celem rozbicia I Bdy. 2 grudnia 1915łączono z powrotem Bdę).
 - 21 października pod Jabłonką, 22—25 pod Kuklami, 26—29 pod Kamieniuchą.
 - 25 października rozkaz w Lesie pod Kołkami: „Ostatnie dni przyniosły nam, żołnierzom polskim, wielką chwałę...”.
 - 29—30 października pod Koszyszczami i Stawygorozsem.
 - 21 listopada rozkaz: „Zwracam się do Was...” (Odejdzie 4 p. p. Legjonów Polskich). Przyjmuje defiladę 4 p. Leg. Pol.
 - 29 listopada rozkaz: „W pamiętny dzień...” (poświęcony por. Tadeuszowi Żulińskiemu).
 - grudzień, wydaje rozkaz po złączeniu się Brygady: „Po półtora miesięcznej rozłące...”.

- R. 1916 — 4 marca przebywa na rekonwalescencji w Snopkowie obok Lwowa.
- 17 marca uroczyste przedstawienie w teatrze we Lwowie.
 - 23 marca przebywał w Wiedniu.
 - 29 marca przebywa w Krakowie, dnia 30-go przemawia na bankiecie. Przebywa później w Cieszynie.
 - 25 kwietnia przemawia na bankiecie w Lublinie.
 - 4—7 lipca bitwa pod Kościuchnowką.
 - 11 lipca wydaje rozkaz po bitwie pod Kościuchnowką: „Najcięższe z dotychczasowych naszych bojów...“.
 - 25 lipca wydaje rozkaz nadania znaczka oficerskiego „Parasola“ — Oficerom Drużyn Strzeleckich.
 - 29 lipca wniósł podanie o dymisję z d-twa I Bdy.
 - 6 sierpnia rozkaz w Kolonji Dubniaki: „Dwa lata minęły...“.
 - 6 sierpnia ustanawia odznakę I Brygady: „Za wierną służbę“ (rozkazem w Kolonji Dubniaki).
 - 29 sierpnia odchodzi pismo do N. K. N. wysłane przez Radę Pułkowników legjonowych pod przewodnictwem J. Piłsudskiego w sprawie opieki i obrony interesów wojska polskiego i poparcia jego dążeń.
 - 26 września otrzymuje dymisję z D-twa I Bdy Leg. Pol. Przebywa kilka tygodni w Zakopanem, a później w Krakowie, przy ul. Szlak 31.
 - 6 października wysyła list do prezesa N. K. N. prof. Wład. Leop. Jaworskiego.
 - 8 października Uroczystość w Krakowie, na

której wręczono J. Piłsudskiemu adres hołdowniczy i medal złoty. Dnia tego przemawia na bankiecie w hotelu Polera.

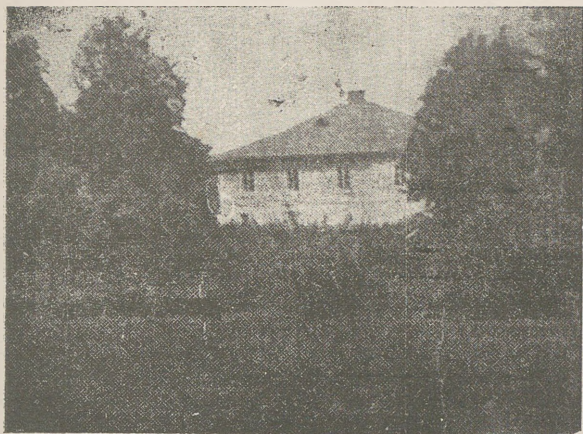
- 22 października Dyrekcja Policji we Wiedniu nakazała utrzymywać nadzór policyjny nad J. P. po otrzymaniu dymisji w Leg. Pol.
- 22—24 października bierze czynny udział w konferencji polit. w Krakowie — w sprawie sytuacji w Legionach.
- 5 listopada wysłał list do płk Rydza-Śmigłego (po akcie 5 listopada 1914).
- 6 listopada wystosował list do Rektora Un. Warsz. dr. Józefa Brudzińskiego.
- 26 listopada wyjechał do Lublina — wezwany teleg. przez gubernatora okupacji.
- 27 listopada przybył do Lublina na wezwanie Gen. Gubernatora.
- 1 grudnia Dyrekcja Policji uchyla nadzór policyjny nad J. P.
- 12 grudnia przybywa do Warszawy. Przyjmuje urząd kierownika Komisji Wojsk. w Tymcz. Radzie Stanu.
- 26 grudnia opracowuje memoriał w sprawie organizacji werbunku do armii polskiej.

- R. 1917** — 6 stycznia wywiad w Tyg. Illustr.
- 17 stycznia oddaje P. O. W. do rozporządzenia Rady Stanu.
 - 15 marca wysyła list do profesora N. w Warszawie.
 - 16 marca przemówienie na Zjeździe ogólnokraj. zwoł. przez Dep. S. W. Tymcz. R. S. — o armji narodowej.
 - 19 marca przemawia na bankiecie P. O. W. w Hotelu Europ. w Warszawie.
 - 26, 27, 28 kwietnia, 1, 15, 25, 31 maja, 1, 9,

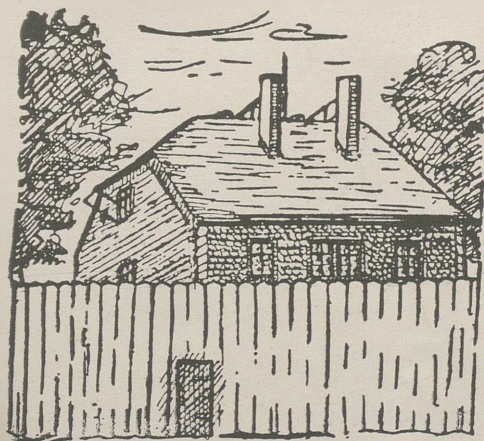
- 13 i 15 czerwca i 2 lipca przemawia na posiedzeniach Tymczasowej Rady Stanu w Warszawie.
- od wiosny występuje przeciw mobilizacji P. O. W. i przechodzi na robotę podziemną. Bierze udział w ćwiczeniach P. O. W.
 - 17 czerwca przedstawiciele Oddziałów Polskich w Rosji zebrani w Petersburgu ogłaszają Piłsudskiego J. swym wodzem ideowym.
 - 2 lipca występuje z Tymczasowej Rady Stanu.
 - 8—9 lipca przebywa w Krakowie — 10 lipca wrócił do Warszawy.
 - 22 lipca (nad ranem) w mieszkaniu przy ul. Służewskiej 5 aresztowany i wywieziony przez Niemców do Gdańska, później do Szpandawy i do Wesel.
 - 22 lipca wysłał list z więzienia do księcia Zdzisława Lubomirskiego.
 - 25 lipca wysłał 1. załącznik do listu
 - 28 lipca 2. załącznik do listu w sprawie P. O. W.
 - po 21 sierpnia przywieziony do twierdzy w Magdeburgu, gdzie samotnie przebywał w cytadeli magdeb.; dopiero w połowie sierpnia 1918 r. przybył do celi szef K. Sosnkowski, z którym pozostał do zwolnienia.
 - 23 października w gabinecie Świerzyńskiego mianowany ministrem Spr. Wojsk.
 - 28 października nota rządu polskiego w sprawie uwolnienia min. spr. wojsk. J. Piłsudskiego z więzienia w Magdeburgu.

R. 1918 — 7 listopada Tymczasowy Rząd Ludowej Republiki Polskiej w Lublinie zamianował naczeln. komend. wojsk. pol., zastępcą J. Pił-

- sudskiego pulk. E. Rydza-Śmigłego, który dnia tego wydał odezwę „jako zastępca Komendanta J. Piłsudskiego“.
- 9 listopada uwolniony z więzienia magdeb. wyjeżdża do Polski.
 - 10 listopada powrócił do Warszawy. Na dworcu oczekiwali Komendanta regent Lubomirski i ppłk. Koc. Autem ks. Lubomirskiego udał się do gabinetu jego w Frascati.
 - 11 listopada Rząd Ludowy w Lublinie oddaje się do dyspozycji Komendanta, a Rada Regencyjna w Warszawie oddała mu władzę nad siłą zbrojną.
 - 12 listopada wydaje pierwszy rozkaz do wojska jako Naczelny Wódz: „Obejmuję nad Wami komendę...“.
 - 12 listopada wydaje pierwszą odezwę do narodu: „Od dziś obejmuję naczelną komendę nad siłą zbrojną Polski...“. 12 listopada wydaje polecenie gen. B. Roji w Krakowie — zaoszczędzenia sił — dla wzmocnienia ekspedycji wschodnio-galicyjskiej.
 - 14 listopada Rada Regencyjna oddała całą władzę Naczelnemu Dowódcy J. Piłsudskiemu do przekazania Rządowi Narodowemu — rozwiązując się równocześnie.
 - 14 listopada mianuje pierwszym Prezydentem Rządu Republiki Polskiej Ignacego Daszyńskiego. Tegoż dnia wydaje dekret w sprawie zwołania sejm.
 - 16 listopada wydaje rozkaz (S. Gen. L. 478) przygotowania odsieczy dla Lwowa.
 - 16 listopada zawiadamia Wódz Naczelny wszystkie państwa o wskrzeszeniu Polski Niepodległej i Zjednoczonej.
 - 17 listopada na wniosek I. Daszyńskiego mia-

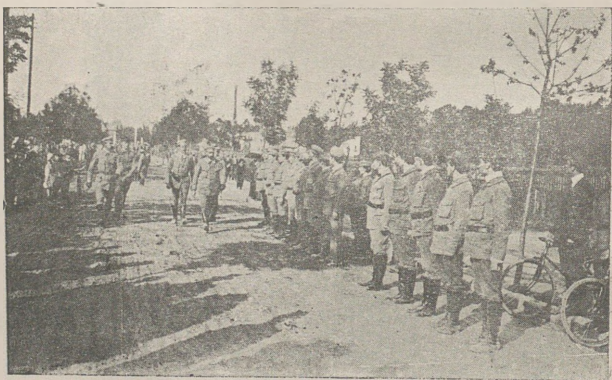
Dworek rodzinny w Żuławie.

Więzienie w Magdeburgu.

Józef i Bronisław Piłsudscy w latach dziecięcych.

Przegląd Strzelców w Zakopanem 1915 r.

- nuje pierwszy rząd z premierem J. Moraczewskim i obejmuje tekę M. S. Wojsk.
- 19 listopada wydaje rozkaz płk. Skrzyńskiemu sformowania oddziału ochotniczego dla odsieczy Lwowa.
 - 19 listopada wydaje rozkaz (N. D. 693/I) — poruczający gen. T. Rozwadowskiemu dowództwo nad oddziałami dla akcji niesienia pomocy zbrojnej dla miasta Lwowa i Zagłębia borysławskiego.
 - 22 listopada wydał dekret o najwyższej władzy reprezentacyjnej Republiki Polskiej i w art. 1-szym ogłasza, że obejmuje jako Tymczasowy Naczelnik Państwa Najwyższą Władzę Republiki Polskiej i będzie ją sprawował aż do czasu zwołania Sejmu Ustawodawczego. W tym dniu zrzekł się stanowiska Ministra Spraw. Wojsk.
 - 28 listopada ogłasza dekret o ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego.
 - 17 grudnia odpowiedział listownie ks. Oraczewskiemu na wręczoną rezolucję w sprawie podporządkowania interesów partyjnych sprawie ogólnonarodowej.
 - 20 grudnia przybył Wódz Nacz. do Krakowa.
 - 22 grudnia na froncie lwowskim.

- R. 1919** — 1 stycznia Rozkaz Noworoczny: „Pierwszy raz spotykamy N. R. w Wolnej Polsce...”.
- 5 stycznia nieudany zamach w Warszawie na Nacz. Państwa.
 - 16 stycznia poruczył I. Paderewskiemu utworzenie gabinetu (po dymisji J. Moraczewskiego).
 - 21 stycznia rozkaz: „Pięćdziesiąt lat temu...”.
 - styczeń; przybywa do Krakowa.

- 9 lutego zwołal Sejm Ustawodawczy, by byl „Domu swego ojczystego jedynym panem i gospodarzem“.
- 11 lutego przemawia na otwarciu Sejmu.
- 20 lutego postawil do dyspozycji Sejmowi swoja wladze, skladajac deklaracje. Tegoz dnia Sejm jednomyslna uchwala powierzyl Mu dalsze sprawowanie zwierzchniej wladzy w panstwie i uchwail podziekowanie „za pelne trudow sprawowanie urzedu w sluzbie dla Ojczyzny“. Dziakuje.
- 19 marca rozkaz: „Wyrazam uznanie wojskom...“. Odbiera defilade wojska na pl. Saskim.
- 15 kwietnia w kwaterze na stacji w Skrzybowicach wydaje rozkaz zajecia Wilna.
- 19—21 kwietnia odebraly wojska nasze pod dowodztwem Naczelnego Wodza — Wilno.
- 21 kwietnia tryumfalny wjazd Naczelnego Wodza do Wilna.
- 22 kwietnia wydaje w Wilnie odezwe do mieszkancow b. Wielkiego Ksiestwa Litewskiego: „Wielka czesc kraju naszego juz oswobodzona...“.
- 28 kwietnia rozkaz (w Lidzie) do zdobywcow Wilna.
- 2 czerwca rozkaz w sprawie nalozenia odznaki (na kołnierzu) noszonej dotychczas przez Legionistow.
- 9 czerwca wita wojsko, sformowane we Francji, wydaje rozkaz (N. 151) o zjednoczeniu wojsk polskich.
- 22 czerwca przemawia do przedstawicieli Galicji wschodniej.
- 27 czerwca na froncie we Lwowie. Przemawia w czasie objadu w Ratuszu.

- 31 lipca rozkaz: „Po upadku Polski — każde pokolenie rwało się do walki...”.
- lipiec, rozkaz: „W zwycięskich walkach dotarliśmy do Zbrucza...”.
- 15 sierpnia bierze udział w uroczystości na placu Saskim, dziś Piłsudskiego, w otoczeniu nuncjusza papieskiego, dziś Papieża Piusa XI na cześć dzisiejszego Prezydenta Stanów Zjednoczonych Herberta Hoovera, inicjatora akcji niesienia pomocy dzieciom polskim.
- wrzesień, Nacz. P. wystosował list do gen. Hewrys'a z powodu wcielenia wojska gen. Hallera do armji polskiej.
- 12—13 września przebywa w Suwałkach.
- październik, przemawia z okazji otwarcia Uniw. w Wilnie. Wydaje odezwę do ludności Mińska: „Polska... postanowiła systemowi gwałtu i przemocy przeciwstawić system swobody...”.
- 19 października przebywa w Krakowie.
- 25 października przebywa w Poznaniu.
- listopad, rozkaz do żołnierzy syberyjskich: „Chcę, byście pamiętali...”.
- 31 grudnia uznanie dla franc. oficerów.
- 31 grudnia rozkaz: „Ubiegły rok...”.
- grudzień, przebywa w Poznaniu i przemawia.

- R. 1920 — 1 stycznia Rozkaz Noworoczny do żołnierzy.
- 1 stycznia powołuje Kapitułę Orderu Vir. Militari.
 - 3 stycznia Papież Benedykt XV przesyła błogosławieństwo dla Nacz. Państwa.
 - 7 stycznia przebywa na odcinku 4 D. P. pod Olewskiem na Wołyniu.

- 10 stycznia przemawia w Lublinie, powracając z frontu.
- 14 stycznia odezwa do obywateli Ziem Wielkopolskich, Pomorskich i Śląskich, przyznanych Polsce Traktatem Wersalskim, przy wkroczeniu W. P. do odebranych ziem.
- 22 stycznia przemawia do kawalerów „Virtuti Militari“.
- 26 lutego zapadła jednogłośnie uchwała na pierwszym, konstytucyjnym posiedzeniu Komisji Weryfikacyjnej, by zwrócić się do Nacz. Wodza z prośbą o przyjęcie najwyższej godności wojskowej stopnia: **PIERWSZEGO MARSZAŁKA POLSKI**.
- 19 marca poseł królewski Jugosławji Simicz dekoruje Naczelnika Państwa „Gwiazdą Karadżeordżewicza“.
- 19 marca przyjął stopień i tytuł Pierwszego Marszałka Polski (do l. 2093—19/3 1920).
- 20 marca pożegnalny rozkaz do żołnierzy Polaków z Ameryki: „Pokazaliście raz jeszcze światu...“.
- 23 kwietnia podpisuje układ z Petlurą.
- 2 maja zajmuje Kijów.
- 9 maja wydaje odezwę: „Narodzie ukraiński...“.
- 11 maja przebywa w 4 D. P. w Korosteniu.
- 18 maja powraca w tryumfie z Kijowa do Warszawy.
- 4 czerwca rozkaz Nacz. Wodza do Wojsk.
- 15 czerwca nakazuje ewakuację Kijowa.
- 3 lipca odezwa w imieniu Rady Obr. Państwa: Obywatele Rzeczypospolitej...
- 3 lipca odezwa: Żołnierze!
- 19 lipca na posiedzeniu Rady Obrony Państwa otrzymuje jednomyślną uchwałą —

- pełne zaufanie — jako Naczelnik Państwa i Naczelnny Wódz.
- 2 sierpnia wraca z frontu do Warszawy.
 - 12 sierpnia udaje się do swej kwatery w Puławach.
 - 14 sierpnia przebywa w Dyw. Górskiej (Firlej).
 - 16 sierpnia wykonał druzgocące uderzenie na wroga.
 - 18 sierpnia odezwa: „Ludu Polski“.
 - sierpień dekoruje w Płocku V. M. 3 p. Szwol. im. J. Kozińskiego.
 - sierpień — Gen. Waygand — listem odręcznym żegna Nacz. Wodza, będącego jeszcze na froncie — w pościgu za nieprzyjacielem.
 - 9 października gen. Żeligowski zajmuje Wilno.
 - 12 października wręczył chorągiew 24 p. p. w Łucku.
 - 18 października zawieszenie broni.
 - 18 października odezwa Nacz. Wodza do żołnierzy.
 - 23 października wręczenie dyplomu honorowego miasta Łodzi — Nacz. Państwa.
 - 29 października przebywa w 1 D. P. nad Niemnem.
 - 14 listopada wojsko wręcza buławę marszałkowską.
 - 6 listopada pod Zelwią udekorował sztandar 58 p. p. orderem V. M.
 - 14 listopada uroczysta akademja w ratuszu warszawskim.
 - 22 listopada dekoruje miasto Lwów orderem Virtuti Militari.

- 3 grudnia udekorował 2 i 3 bat 3 p. a. c. orderem V. M. w Mołodecznię.
- 3 grudnia udekorował chorągiew 6 p. Leg. orderem V. M.
- 3 grudnia wręczenie i udekrowanie chorągwi 5 p. p. Leg. orderem V. M. w Mołodecznie.
- 3 grudnia udekorował chorągiew 1 p. a. p. Legj. orderem V. M.
- 4 grudnia wręczenie i udekorowanie podłwjem trąbkę 9 p. a. p. ord. V. M.
- 4 grudnia wręczenie i dekorowanie trąbki 1 dyw. 9 p. a. c. orderem V. M. w Łazdunach (wojew. nowogr.).
- 4 grudnia wręcza sztandar 35 p p. w Łazdunach.
- 6 grudnia dekoruje orderem V. M. pierwszą chorągiew 22 p. p. w Łazadunach.
- 6 grudnia dekoruje orderem V. M. chorągiew 14 p. uł. pod Zelwią.
- 6 grudnia dekoruje orderem V. M. chorągiew 56 p. p. pod Zelwią.
- 8 grudnia dekoruje orderem V. M. chorągiew 57 p. p. pod Zelwią.

- R. 1921** — 1 stycznia noworoczny rozkaz Nacz Wodza „Po raz pierwszy... w wolnej Polsce... nie wśród grzmotu dział...”.
- 7 stycznia wydał dekret o organizacji najwyższ. władz wojskowych.
 - 19 stycznia napisał do księgi pamiątkowej Klubu Sprawozdawców Parlamentarnych wspomnienie o postanowieniu zwołania Pierwszego Sejmu w odrodzonej Polsce.
 - 3 lutego przebywa w Paryżu, gdzie rząd i naród francuski składa mu hołd i zapewnie-

nie przyjaźni. Dekoruje miasto Verdun i marszałka Francji Petaina, zwiedza obwarowania fortu Douaumont.

- 5 lutego udekorował marszałka Focha zdjętym z własnej piersi krzyżem V. M.
- 18 marca podpisany został traktat w Rydze ustalający wschodnią granicę Polski.
- 20 marca wręczył w Tomaszowie 14 p. uł. Jazłowieckich sztandar i udekorował ord. V. M. ten sztandar.
- 22 marca przybył do Tarnopola.
- 23 marca wręczył 54 pp. w Tarnopolu chorągiew ofiarowaną przez włoskie miasto Chivasso.
- 23 kwietnia udekorował sztandar 15 p. uł. poznańskich ord. V. M. i dekorował tym orderem oficerów i szeregowych tego pułku.
- 28 kwietnia otrzymuje dyplom doktora praw honoris causa w Krakowie.
- 2 maja otrzymuje dyplom doktora medycyny honoris causa Uniwersytetu Warszawskiego.
- 5 maja rozkaz z okazji uroczystości Napoleońskich: „Sto lat temu...”.
- 5 maja udał się z Nuncjuszem papieskim m^{onsign.} Ratti (późniejszym papieżem) na pl. Napoleona.
- 15 maja wręczył chorągiew pułk. 29 p. S k. w Kaliszu.
- 3 sierpnia udekorował ord. V. M. oficerów i szeregowych 1 d. a. k. im. gen. J. Bema w Górze Kalwarji.
- 28 sierpnia przebywa w Pszczynie.

R. 1921 — 25 września przybywa na otwarcie Targów Wschodnich do Lwowa.

- 25 września zamach rusina Fedaka na Nacz. Państwa.
- 26 września przemawia w Kasynie oficerskiem we Lwowie w czasie przyjęcia przez Dcę Okr. Gen. i Korpus oficerów.
- 9 października dekoruje w Warszawie oficerów i szeregowych artylerji konnej orderem V. M.
- 16 października wręczył w Warszawie sztandar 3 p. uł.
- 27 października wręczył 36 p. p. w Warszawie chorągiew pułkową.
- 27 grudnia przebywa w Poznaniu, wygłasza przemówienie w ratuszu.

- R. 1922**
- 15 lutego wręczył chorągiew 27 p. p. w Częstochowie.
 - 2 kwietnia wręczył sztandar 3 p. szwol. w Warszawie.
 - 15 kwietnia dekorował ord. V. M. chorągiew 81 p. p. w Wilnie.
 - 18 kwietnia wręczył chorągiew 77 p. p. w Lidzie.
 - 19 kwietnia udekorował trąbkę 19 p. a. p. w Wilnie orderem V. M.
 - 19 kwietnia dekoruje orderem V. M. chorągiew 85 p. p. strzelców wileńskich w Nowowilejce.
 - 19 kwietnia przeprowadził w Wilnie rewję wojsk Litwy środkowej.
 - 14 maja wręczył chorągiew 74 p. p. w Biedrusku.
 - w maju udekorował orderem V. M. 86 p. p. w Wilnie.
 - 6 czerwca premier Ponikowski zgłosił dymisję a Nacz. Państwa zażądał wyjaśnienia

- odnośnie małej konstytucji z 20 lutego 1919 r. co do powołania ministrów.
- 23 lipca przebywa na święcie 30 D. Syb. w w Brześciu nad Bugiem.
 - 5 sierpnia przemawia na I. Zjeździe Legjonistów w Krakowie.
 - sierpień, był w Głębokiem (Wileńskie) w 13 p. uł. wileńskich.
 - 29 sierpnia przemawia w Katowicach (Polska i Górny Śląsk).
 - 14 września przybywa jako Naczelnik Państwa na dwór królewski w Sinaja w Rumunji.
 - 18 września wręczył chorągiew 48 p. p. w w Kołomyji.
 - 16 października przebywa w Łucku.
 - 17 października przebywa w Zamościu w 9 p. Leg.
 - 29 listopada ogłasza orędzie do Sejmu i Senatu.
 - 3 grudnia wygłasza mowę pożegnalną jako Nacz. Państwa w Prezydjum Rady Ministrów.
 - 4 grudnia rezygnuje z kandydatury na Prezydenta Państwa.
 - 9 grudnia ustępuje jako Naczelnik Państwa.
 - 14 grudnia przekazał władzę Prez. Państwa Gabrjelowi Narutowiczowi.
 - 31 grudnia udziela wywiadu red. „Kurjera Polskiego“ w Warszawie (po zabójstwie Prez. Gabrjela Narutowicza).
 - gmina Michałowska (Święciany) — uchwaliła nazwać się „gminą im. J. Piłsudskiego“

i nadała obywatelstwo honorowe Marszałkowi.

- od końca grudnia do 1 czerwca 1923 r. jest Szefem Sztabu generalnego i przewodniczącym Ścisłej Rady Woj.

R. 1923 — 6 stycznia wywiad z redaktorem „Kurjera Polskiego“ na temat ostatnich wypadków politycznych.

- 11 lutego wręczył sztandar 76 p. p. ludziom w Grodnie.
- 17 lutego przemawia w Belwederze w czasie obiadu dla przedstawicieli wojskowości u Prezydenta R. P.
- 25 lutego dekoruje krzyżem „Virtuti Militari“ trumny bohaterów 2 szwadronu ułanów L. P. rotm. Wąsowicza, poległych dnia 13 czerwca 1915 r. pod Rokitną.
- 14 kwietnia uchwałą Kapituły „Virtuti Militari“ otrzymuje order wojskowy „Virtuti Militari“, nadany przez Prezydenta S. Wojciechowskiego dyplomem Nr. 1, z dnia 14 kwietnia 1923.
- 30 kwietnia wręczył w Warszawie sztandar 24 p. uł.
- 4 maja 1923 wygłosił w Belwederze przemówienie do Marszałka Focha z okazji odznaczenia orderem „Virtuti Militari“.
- 30 maja wniósł prośbę o dymisję ze stanowiska Szefa Sztabu Generalnego.
- Przebywa w Sulejówku do 12 maja 1926 r.
- maj, w czasopiśmie „Droga“ (Warszawa Nr. 2—3 1923) udzielił redaktorowi rozmowy w sprawie obrony państwa.
- 13 czerwca pożegnanie w Sztabie General.
- 22 czerwca jest na ćwiczeniach wojskowych na poligonie w Rembertowie w obecności króla rumuńskiego, Ferdynanda, kró-

- lowej Marji, Prezydenta Wojciechowskiego i generalicji obu Państw.
- 25 czerwca wręczył królowi rumuńskiemu Ferdynandowi order „Virtuti Militari“.
 - 28 czerwca Sejm. R. P. powziął uchwałę, że „Marszałek Józef Piłsudski jako Naczelnik Państwa i Naczelny Wódz zasłużył się Narodowi“.
 - 2 lipca zrzekł się przewodnictwa w Ścisłej Radzie Wojennej.
 - 3 lipca przemawiał na bankiecie w sali malinowej Hotelu Bristol w Warszawie.
 - w lipcu wyszła praca p. t.: „Wspomnienia o Gabrjelu Narutowiczu“.
 - 4—7 sierpnia wł. przebywa we Lwowie.
 - 5 sierpnia przemawia na II. Zjeździe Legjonistów we Lwowie „O wartości żołnierza Legjonów“.
 - 6 sierpnia w czasie „Zjazdu“ we Lwowie przemówił „W obronie czci własnej i honoru moich żołnierzy“.
 - 7 sierpnia odczyt we Lwowie „O obronie Lwowa“.
 - 12 sierpnia przybył do Wilna.
 - 14 sierpnia wywiad z red. „Słowa“ wileńskiego, przed odczytami w Wilnie.
 - 16 sierpnia I wykład o „dowodzeniu podczas wojny“.
 - 17 sierpnia II wykład.
 - 18 sierpnia III wykład.
 - 20 sierpnia IV wykład.
 - 21 sierpnia V wykład.
 - 24—25 sierpnia wykłady w Wilnie na temat: „Sprawa wileńska“.
 - 4 września wysyła list do prezesa Komitetu im. Piłsudskiego Feliksa Popławskiego w No-

wym Jorku. List ten jest odpowiedzią na pismo z hołdem, otrzymane od komitetu.

— 10 września przemówienie na Zjeździe Nauczycielstwa.

— 3 grudnia napisał wspomnienie o Aleksandrze Malinowskim (w książce zbiorowej).

R. 1924 — 20 stycznia odczyt w Warszawie: „Rok 1863“. Odczyt ten ukazał się później jako osobna broszura.

— luty (marzec) napisał rozprawę: „Naczelní Wodzowie“.

— 29 lutego wysłał list do gen. W. Sikorskiego w sprawie projektu o Najw. Władzach wojskowych.

— napisał (w miesiącach od kwietnia do czerwca) największe dzieło p. t. „Rok 1920“. I wydanie wyszło w jesieni 1924 r. II wyd. wyszło w r. 1927. Oba wydania zaopatrzone są w przedmowy. W r. 1926 wyszło w języku rosyjskim w przekładzie I. Pietrusiewicza.

— 21 marca zeznaje w procesie por. Błóńskiego.

— 25 marca udekorował trąbkę I bat. 1 d. a. k. im. J. Bema w Warszawie orderem V. M.

— 5 sierpnia we Lwowie w przejeździe z Radomia do Ostroga.

— 6 sierpnia w Ostrogu wręczył sztandar 19 p. uł. woł.

— 10 sierpnia na Zjeździe Legjonistów w Lublinie wygłasza odczyt: „O 10-leciu Leg. Pol“.

— umieścił w „Wspomn. Legj.“ cz. I. — wspomnienie p. t. Czeremoszno (15. IX. 1915).

— odczyt w Klubie Społ. Pol. w Warszawie p. t.: „Demokracja a wojsko“.

— napisał rozprawę: „Naczelní Wodzowie“.

- 15 listopada wygłosił odczyt „Pierwsze dni Rzeczypospolitej Polskiej“.

R. 1925 — 31 stycznia otrzymuje honorowe obywatelstwo Białej Podlaskiej.

- 15 marca przebywa w Teatrze Polskim, wśród dzieci. (Teatr wypełniony po brzegi). Owacje imieninowe.

- 21 marca w Warszawie, w sali „Colosseum“ odczyt: „Nacz. Wodzowie w teorji i praktyce“.

- 24 maja odczyt w Wilnie „Psychologia więźnia“.

- wydaje napisaną w 1917/18 r. w Magdeburgu książkę p. t.: *Moje pierwsze boje*“.

- 27 maja otrzymuje „Estoński Krzyż Wolności“.

- 8, 9 sierpnia przebywa i przemawia na Zjeździe Legionistów w Warszawie.

- 15 sierpnia artykuł w „Kur. Por.“ wyrażający opinię o projekcie ustawy o organ. władz wojsk. d

- 29 sierpnia przybył do Grodna.

- 1 września pismo w sprawie fałszerstwa dokumentów histor.

14 listopada przybył do Belwederu, gdzie złożył deklarację w sprawie armji.

- napisał wstęp do książki „Wspomnienia Legionowe“, cz. II.

R. 1926 — 24 stycznia odczyt „O wojnie 1863 r.“ w Warszawie.

- 8 lutego enuncjacja odnośnie zerwania rozmowy z rządem.

- 21 marca odczyt w Warszawie w „Colosseum“ „O wodzu naczelnym w teorji i praktyce“.

- 15 kwietnia odczyt w Warszawie „Wódz naczelny i Państwo“.
- 18 kwietnia konferencja w Belwederze u Prezydenta Rzecz. Pol.
- do maja częste wywiady i oświadczenia (O org. władz wojsk., o stosunku rządu do wojska, o powrocie do armji).
- 10 maja ogłosił „Kurjer Por.“ wywiad „O wyniku przesilenia rządowego“.
- 11 maja wywiad w „Kurjerze Por.“ o rządzie, skonfiskowany przez ówcz. ministra spraw wewnętrznych.
- 12 maja dokonał przewrotu, występując do walki z nieprawościami. Składa oświadczenie dla przedstawicieli prasy.
- 22 maja wydaje rozkaz do armji „Nie poraż pierwszy“...
- od 15 maja do 20 września jest Ministrem Spraw Wojskowych.
- 24 maja wywiad o dniach przełomu i sytuacji przed Zgrom. Narod.
- 26 maja mówił „o prawicy i lewicy w Polsce“.
- 28 maja przed przedstawicielami prasy złożył oświadczenie w sprawie „Rządów Sejmowych“.
- 29 maja w Prezydjum Rady Ministrów wygłosił przemówienie do przedstawicieli stronnictw politycznych.
- 31 maja Zgromadzenie Narodowe wybiera Go Prezydentem Państwa. Wyboru nie przyjmuje. Wystosował pismo do marsz. Sejmu Rataja w sprawie wyboru na Prez. Rzeczpl.
- 1 czerwca złożył oświadczenie wobec przed-

stawicieli prasy o Prezydencie Rzeczypospolitej I. Mościckim.

- 8 czerwca oświadczenie w sprawie Najw. Władz Wojskowych.
- 30 czerwca otrzymuje honorowe obywatelstwo Gniezna.
- 6 sierpnia Generalnym Inspektorem Armji.
- 8 sierpnia przemawia na Zjeździe Legjonistów w Kielcach.
- 2 października do 27 czerwca 1928 r. Prezesem Rady Ministrów i Ministrem Spraw Wojskowych.
- 24 października w Nieświeżu udekorował krzyżem „Virtuti Militari“ sarkofag poległego w 1920 r. rtm. Stanisława Radziwiłła, adjutanta swego z czasów wojny rosyjskiej.
- 11 listopada wygłasza dłuższy odczyt przez radjo.
- 15 grudnia przemawia w wojskowej komisji budżetowej o organizacji obrony Państwa.
- 24 grudnia wywiad o przewrocie na Litwie
- i stanowisku Polski.
- 31 grudnia otrzymuje poraz pierwszy Złoty Krzyż Zasługi.

R. 1927 — 15 lutego przemawia na posiedzeniu Rady Nauk. Wych. Fizycznego o kulturze fizycznej Narodu.

- 18 czerwca przemawia przez Radjo w Warszawie podczas Zjazdu Oficerów Rezerwy w Krakowie.
- 28 czerwca przemawia na Wawelu, u trumny Juliusza Słowackiego.
- 2 lipca bierze udział w urocz. koronacji

cudownego obrazu Matki Boskiej w Wilnie.

- 20 lipca Polonja Amerykańska składa hołd Marszałkowi J. Piłsudskiemu.
- 7 sierpnia przemawia na Zjeździe Legionistów w Kaliszu.
- 27 października żegna gen. Ł. Żeligowskiego przy przejściu na emeryturę.
- 18 listopada marszałek Francji Frauchet d'Esperrey dekoruje Marszałka Piłsudskiego najwyższym orderem wojskowym „Médaille Militaire“.
- 19 listopada przemawia w ambasadzie francuskiej w Warszawie.
- 30 listopada wywiad o stosunkach politycznych na Litwie i wydaje opinię o Walde-marasie.
- w lipcu przesyła życzenia ks. biskupowi W. Bandurskiemu z okazji 40-lecia kapłaństwa.
- 9 grudnia bierze udział w obradach Rady Ligi Narodów w Genewie. Przemawia 10 grudnia.
- 22 października wysyła list do wdowy po śp. Gustawie Daniłowskim.

- R. 1928** — 3 stycznia otrzymuje po raz 2-gi Złoty Krzyż Zasługi.
- styczeń — przebywa z rodziną w Krynicy.
 - 14 marca poseł bułgarski Vladinov Robeff wręczył insygnja najwyższego bułgarskiego orderu wojskowego wielką wstęgę św. Aleksandra z mieczem.
 - 27 marca dokonał otwarcia nowowybranego Sejmu.
 - 24 czerwca odsłonięcie pomnika Marszałka w Dubnie.

- 27 czerwca rezygnuje ze stanowiska Szefa Rządu.
- w czerwcu przebywa w Gdyni, gdzie jest obecnym przy chrzcie statków „Hanka”, „Jadwiga” i „Wanda”.
- 27 czerwca Ministrem Spraw Wojskowych.
- 4 lipca pełnomocny minister japoński Matsuhima dekoruje Marszałka japońskim orderem „Wschodzącego Słońca”.
- 30 czerwca udzielił wywiadu o przyczynach rezygnacji ze stanowiska Szefa Rządu.
- 12 sierpnia przemawia na Zjeździe Legjonistów w Wilnie.
- od 20 sierpnia do 30 września przebywa na wywczasach w Targowishti.
- 1 października w Bukareszcie. Przemawia w czasie obiadu u Ministra Spraw Zagr.
- 3 października jest w przejeździe z Rumunii we Lwowie (na dworcu).
- 28 października odsłonięcie pomnika Marszałka w Korcu.
- 10 listopada odbiera hołd Policji Państw. na podwórzu belwederskiem przechodzi przed frontem oddziału złożonego z delegatów Policji Państwowej ze wszystkich województw.
- 11 listopada ogłosił artykuł w prasie p. t.: „Z przemyślań Naczelnika Państwa”.
- tegoż dnia odbiera defiladę w 10-tą rocznicę powstania państwa.
- 19 grudnia węgierski Min. Spraw Zagr. L. Walko wręczył odznakę węgierską wielką wstęgę orderu „Pour le Mérite”.

- R. 1929 — 20 stycznia otrzymuje po raz 3-ci Złoty Krzyż Zasługi.
- 28 lutego mowa w Senacie na komisji budżetowej o honorze wojska i budżecie armji.
- 23 marca wielka akademja w Paryżu ku uczczeniu Imienin Marszałka J. Piłsudskiego.
 - 18 marca enuncjacja Marszałka w sprawie nieprzyjęcia propozycji objęcia steru Rządu (prezesury).
 - 7 kwietnia ogłosił artykuł p. t. „Dno Oka“.
 - 16 kwietnia pożegnał b. premjera prof. K. Bartla w Belwederze.
 - 5 czerwca Polonja Amerykańska składa hołd Pierwszemu Marszałkowi Polski.
 - 22 czerwca na posiedzeniu doroczn. Rady Nauk. Wych. Fizyczn. mówi o wychowaniu fizycznem dzieci i młodzieży.
 - 23 czerwca wysłał list do mera miasta Verdun.
 - 26 czerwca składa oświadczenie przed Tryb. Stanu w sprawie min. G. Czechowicza.
 - 6 sierpnia wysyła list z Druskiennik na VIII Zjazd Legjonistów w Nowym Sączu 11 sierpnia 1929
 - 6 sierpnia otrzymał Obywatelstwo Honorowe Przemyśla (Rada Miejska wręczyła dyplom 19 października 1929 r.).
 - 17 września otwarcie traktu im. Marszałka na szosie Jeziory—Raduń—Wilno.
 - 22 października enuncjacja „Gasnącemu światu“.
 - 27 października odsłonięcie pomnika w Kołomyji.

- 9 listopada ogłasza wspomnienie o Grzybowie.
- 21 listopada wyjeżdża do Wilna — gdzie prowadzi grę wojenną.

R. 1930 — 2 lutego wysyła list do wdowy po śp. Prof. B. Dybowskiem.

- 22 lutego delegacja Kawalerów Maltańskich z Poznania wręcza Wielki Krzyż Maltański.
- 24 lutego otrzymuje honorowe obywatelstwo Krosna, miast i gmin wiejskich powiatu krośnieńskiego i Przeworska.
- 26 lutego rada miejska Brześcia kujawskiego uchwaliła budowę pomnika Marszałka J. Piłsudskiego.
- marzec otrzymuje honorowe obywatelstwo m. Żółkwi, Turki, Baranowicz i 12 gmin powiatu t. j.: gm. Lachowicka, Dobrowyska, Krzywoszyńska, Ostrowska, Wolniańska, Niedźwiedzicka, Nowomyska, Darowska, Horodyska, Jastrzębska, Mołczadska i Stółowicka.
- marzec otrzymuje honorowe obywatelstwo miast i wsi powiatu święciańskiego.
- marzec otrzymuje honorowe obywatelstwo m. Postaw i wszystkich gmin powiatu.
- 11 czerwca złożył Marszałkowi w Drukiennikach wizytę min. spr. zagr. Italji Grandi Dino.
- lipiec przebywa w Pikieliszkach.
- 5 lipca odsłonięcie pomnika na placu koszar „I. B-dy“ w 5 p. p. Leg. w Wilnie.
- 13 lipca odsłonięcie pomnika w Rudzinie pow. stołpeckiego (w nowogródzkiem).
- 27 lipca odsłonięcie pomnika na dziedzińcu

cytadeli poznańskiej (pomnik ufundowany przez 7 baon telegr.).

- 13 sierpnia otrzymał estońskie odznaczenie „Kaitselit“.
- 25 sierpnia staje na czele Rządu jako premier.
- 26 sierpnia wywiad w sprawie zmiany konstytucji.
- 6 września wywiad w sprawie wyborów.
- 14 września wywiad w sprawie naszego parlamentaryzmu.
- września wywiad w sprawie budżetu.
- 26 września delegacja miasta Kołomyji doręczyła dyplom obywatelstwa honorowego Kołomyji.
- 4 października wywiad w sprawie pracy budżetowej.
- 11 października odsłonięcie pomnika Marszałka w Włocławku.
- 18 października wywiad w sprawie budżetowania.
- 19 października odsłonięcie pomnika Marszałka w Brześciu Kujawskim.
- 19 października odsłonięcie pomnika Marszałka w Stryju, w parku koszar 1 p. a. g.
- 22 października odsłonięcie pomnika Marszałka na styku 3 granic, polskiej, litewskiej i niemieckiej w Wizajnach.
- 24 października wywiad w sprawie postawienia swej kandydatury do sejmu.
- 2 listopada odsłonięcie pomnika w Wawrze.
- 11 listopada odsłonięcie tablicy pamiątkowej w Grójcu.
- 11 listopada odbiera defiladę w czasie święta 11/XI.

- 16 listopada odsłonięcie pomnika Marszałka w Przemyśle na terenie wojsk. Z. Zaop. Int.
- 27 listopada wywiad w sprawie reformy ustrojowej Państwa.
- 27 listopada poświęcenie mostu im. Marszałka w Grodnie.
- 30 listopada odsłonięcie pomnika w Pleszowie.
- 3 grudnia złożył premierostwo Rządu.
- 13 grudnia wywiad o stanowisku Prezydenta Rzeczypospolitej w Konstytucji.
- 15 grudnia wyjechał na urlop wypoczynkowy na Maderę.
- 16 grudnia przejeżdżał przez Wiedeń.
- 17 grudnia przebywał incognito w Paryżu.
- 18 grudnia przebywał w Bordeaux.
- 21 grudnia w Lizbonie — prezyd. Carmona wręczył Marsz. Piłsudskiemu wielką wstęgę orderu Wieży i Szpady (La Torre e Espada). Jest to najwyższy order portugalski.

R. 1931 — 1 stycznia otrzymał błogosławieństwo Ojca św. Piusa XI.

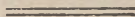
- 18 marca odsłonięcie pomnika Marszałka w Jabłonie Legj.
- 19 marca odznaczony jako pierwszy, Krzyżem Niepodległości z mieczami.
- 26 marca przybył do Cherbourg'a z Madery na kontrtorpedowcu „Wicher“. Dnia 27 marca opuścił Cherbourg.
- 27 marca rada miasta Nowogródka mianuje Marszałka obywatelom honorowym.
- 29 marca przybył do Gdyni na kontrtorpedowcu „Wicher“, witany przez Rząd, administrację, wojskowość, władze państwowe i sa-

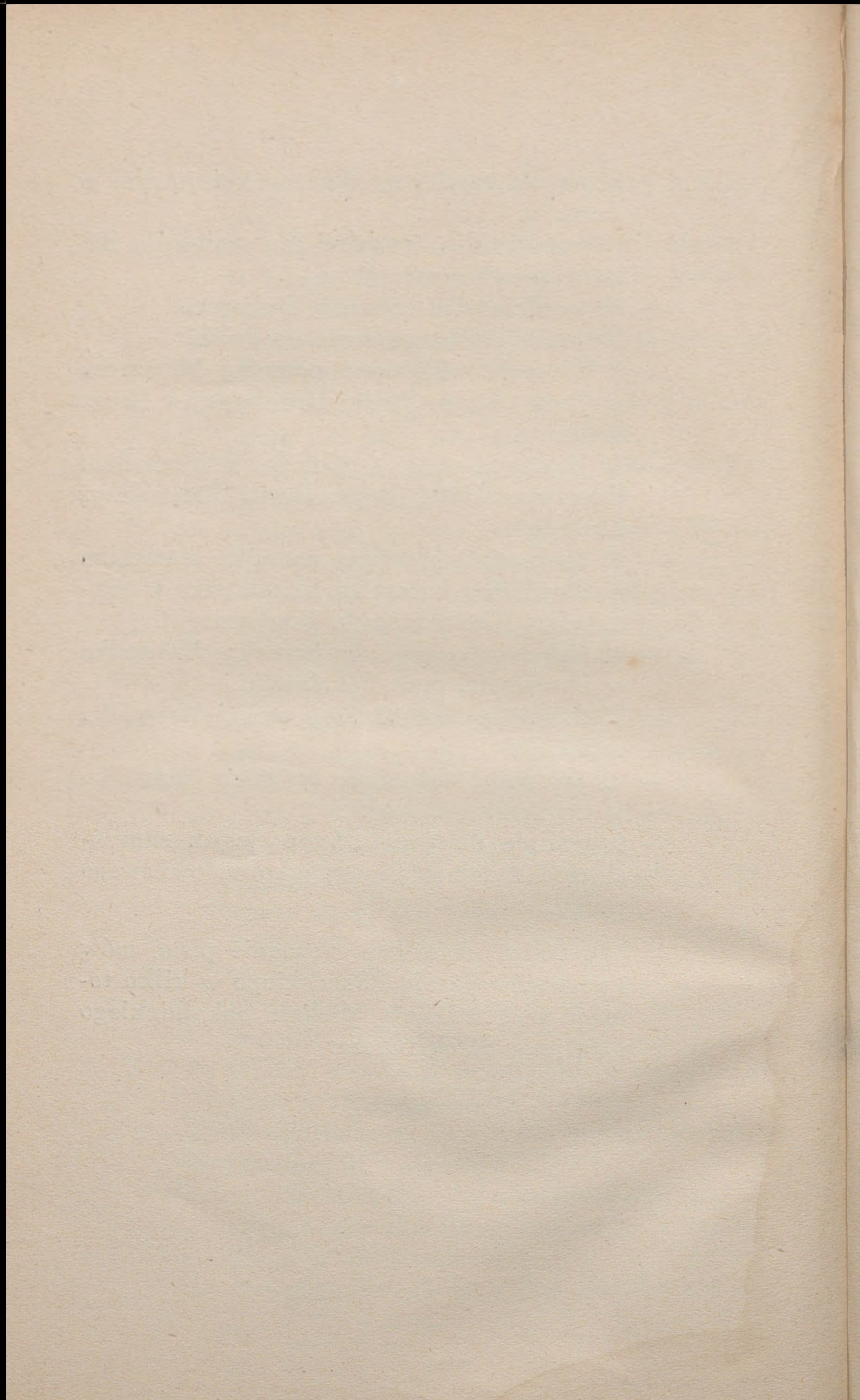
morządowe, rodzinę i liczne sfery publiczności.

- 29 marca powraca do Warszawy z Madery.
- 30 marca objął urządowanie jako Minister Spraw Wojsk.
- 1 kwietnia miasto Równe mianuje Obywatelą honorowym.
- 14 kwietnia honorowym obywatelem miasta Łaska i 18 gmin powiatu łaskiego.
- 6 czerwca przybył do Wilna, gdzie prowadził grę wojenną.
- 14 czerwca powrócił do Warszawy z Wilna, gdzie prowadził grę wojenną.
- 14 czerwca w Ciechanowie odsłonięto pomnik Marszałka w koszarach 11 p. uł. legj.
- 18 czerwca obywatelstwo honorowe m. Tarnopola.
- czerwiec, opuszcza druk książka p. t. „Poprawki Historyczne“, napisane w czasie pobytu na Maderze.
- 4 lipca wyjechał na urlop wypoczynkowy do Pikieliszek (z Wilna autem).
- 5 lipca odsłonięcie pomnika Marszałka w Jaworzu na Śląsku Cieszyńskim.
- 1 sierpnia powraca do Warszawy z Pikieliszek.
- 18 sierpnia odsłonięcie pomnika w szkole Podchor. w Bydgoszczy.
- 11—13 września przebywał w Krakowie, gdzie przeprowadził grę wojenną.
- 19 września na uroczystej premierze filmu „Dziesięciu z Pawiaka“.
- 11 października wyjechał do Rumunii.
- 14 października na przyjęciu u premiera Jorgi w Bukareszcie.
- 18 października odsłonięcie obelisku z pod-

bizną Marszałka na dworcu kolejowym w Toruniu.

- 18 października przybył Marszałek do Bukaresztu z Carmen Silva.
- 28 października opuszcza Bukareszt.
- 29 października powraca do Polski.
- 8 listopada odsłonięcie pomnika Marszałka w Centr Szkole Straży Granicznej w Górze Kalwarji.
- 10 listopada poraz 4-ty nadał P. Prezydent Rzeczypospolitej Marszałkowi Złoty Krzyż Zasługi.
- 11 listopada odsłonięcie pomnika Marszałka na dziedzińcu koszar im. kr. Łokietka w Grudziądzu. (Centr. wyszk. żandarmerji).
- 12 listopada odsłonięcie pomnika Marszałka w Parczewie, pow. Włodawski.
- 15 listopada odsłonięcie pomnika Marszałka w Sokalu.
- 21 listopada odsłonięcie pomnika Marszałka w Opatówku (Kaliskie).
- 9 grudnia delegacja 16 pp. wojsk rumuńskich złożyła hołd Marsz. jako szefowi swego pułku.
- Wychodzi zbiorowe wydanie pism, mów i rozkazów Józefa Piłsudskiego w kilku tomach pod redakcją Michała Sokolnickiego i Juliana Stachewicza.

OBJAŚNIENIA:

Do str. 15 i 16.

Aresztowanie i zesłanie Józefa Piłsudskiego w r. 1887 nastąpiło wskutek oskarżenia brata Bronisława Piłsudskiego o udział w przygotowaniu zamachu na cara Aleksandra III. Oskarżenie obu Piłsudskich, było wynikiem zdrady jednego z aresztowanych, chociaż Piłsudscy udziału żadnego nie brali w tych przygotowaniach.

Do str. 16.

„Przedświt“ organ polskiej emigracji socjalistycznej z zaboru rosyjskiego. Wychodził od października 1879 do 1881 jako „Równość“, początkowo w Genewie, potem od 1891 do 1902 w Londynie. Od maja 1893 organem Związku Zagr. Soc. Pol., od stycznia 1900 organem P. P. S. Od 1902 w Krakowie i we Lwowie. W 1916 i 1918 w Warszawie.

Do str. 16.

„Robotnik“, organ P. P. S. ukazał się 13 lipca 1894 r. Pierwszym redaktorem i składaczem był Józef Piłsudski. Po zajęciu drukarni i aresztowaniu J. Piłsudskiego w r. 1900, wychodził zagranicą i dopiero w czasie wojny w Zagłębiu Dąbrowskiem również nielegalnie, zaś od listopada 1918 r. w Warszawie jako codzienne pismo.

Do str. 16.

C. K. R. P. P. S. = Centralny Komitet Robotniczy Polskiej Partji Socjalistycznej.

Do str. 17.

„Memorjał ks. Imeretyńskiego” zawierał dokumenty, wydostane przez petersb. org. P. P. S. Dotyczyły one projektu organ. księcia Imeretyńskiego przedłożone carowi, protokołu komitetu ministrów i dopisków cara. Wstęp do tego memorjału wydanego w Londynie przez Związek Zagr. Socjalistów polskich napisał Józef Piłsudski.

Do str. 18.

„Bibuła”, zawiera wspomnienia autora z czasów walk w zaborze rosyjskim w latach 1890 do 1900. Barwnie opisane są przeżycia autora i stosunków w tych czasach.

Do str. 18.

„Promień”, pismo dla młodzieży, zorganizowanej w tajnych kółkach wychodzi od 1899 r. we Lwowie.

Do str. 18.

Manifestacja na placu Grzybowskim w Warszawie była pierwszym zbrojnym oporem P. P. S. przeciw policji i wojsku rosyjskiemu. Był to protest przeciw mobilizacji w czasie wojny rosyjsko-japońskiej.

Do str. 18.

Związek walki czynnej, założony w r. 1908, był dalszym ciągiem organizacji przyszłego wojska polskiego. Nie był on już pod opieką partji i był regularną szkołą wojskową. Działanie Z. W. C. było konspiracyjne.

Do str. 18 i 19.

Bojowa organizacja P. P. S. była pierwszą próbą socjalistów polskich wprowadzenia do działalności i taktyki czynnika siły fizycznej. W latach 1905—1906.

wykazała Bojowa Organizacja dużo sprawności, dokonała wiele taktycznych wypadów i utwierdziła w społeczeństwie potrzebę walki zbrojnej z najeźdźcą. Przetrwała do 1908 r. Liczyła około 6.000 członków, z których wielu przeszło szkołę bojową na kursach w Krakowie i Lwowie.

Do str. 19.

Limanowski Bolesław Dr., (dziś senator R. P. liczący lat 95) — historyk, pisarz i działacz. Autor wielu dzieł z dziedziny socjologii, historii ruchów demokr. i historii polskiej, szczególnie historii 1863 r. Jeden z pierwszych organizatorów i duchowych wodzów P. P. S.

Do str. 20.

Związek Strzelecki, założony we Lwowie, (w Krakowie „Strzelec“) przez J. Piłsudskiego, jako stow. legalne, wyłonił się z „Związku Walki Czynnej“, który powstał w 1908 r. Zw. Strzel. obejmował okręgi Lwów, Kraków, Rzeszów, Królestwo Polskie, Rosję i okręg zagraniczny. Przeszkolono około 7.000 strzelców, którzy w Legjonach Polskich (1914—1917) i w Wojsku Polskim byli przeważnie kadrami oficerskimi i podoficerskimi.

Do str. 21.

Komisja Tymcz. Skonf. Stronnictw Niepodległ. powstała pod wpływem wojny bałkańskiej w 1912 r. w grudniu, po konferencji w Wiedniu. Odezwa K. T. ogłoszona 13 grudnia 1912 r. stwierdza, że „wszystkie związane organizacje w K. T. uważają walkę zbrojną, w razie wojny, przeciw zaborcemu caratowi rosyjskiemu jako najbliższy i jedynie możliwy cel „Zbrojnej Organizacji Ludu polskiego“. Wzywa do składek na cele Skarbu wojskowego, kierowanego przez K. T.

Do str. 22.

„Strzelec“, miesięcznik, pismo poświęcone Zw. Strzel., wyszedł w kwietniu 1914 r. we Lwowie. Wyszło 3 numerów w 4 zeszytach. Wydawcą i odpowiedzialnym redaktorem był Edward Rydz, dziś gen. dyw. W. P.

Do str. 23.

Dryżyny Strzeleckie powstały w 1912 r. Wzorowały się na organizacji strzeleckiej. Pracowały w porozumieniu z Komendą Główną Z. S.

Do str. 25.

P. O. W. (polska organizacja wojskowa) powstała w 1914 r. w Warszawie z członków Związku Strzeleckiego i Drużyn Strzel. którzy nie mogli przedostać się do Krakowa. Komendant J. Piłsudski, po nawiązaniu łączności z Warszawą, wysłał do Warszawy w październiku 1914 r., por. dr. Tadeusza Żulińskiego, bratanka Romana Żulińskiego, członka Rządu Narodowego, który w 1864 r. zginął na szubienicy moskiewskiej w Warszawie i ten rozpoczął w podziemiach tworzyć oddziały wojskowe, które poza ćwiczeniami i szkołami działały również na tyłach wojsk rosyjskich, wyrządzając nieobliczalne szkody. P. O. W. w chwili zajęcia Warszawy przez Niemców (5 sierpnia 1915 r.) zajęła z góry upatrzone koszary i zaciągnęła pierwszy polski sztandar na znak polskiego stanu posiadania i istnienia polskiej siły zbrojnej w Warszawie. Zorganizowany z P. O. W.-iaków w Warszawie, odszedł bataljon później do I. Bdy a por. Żuliński zginął dnia 18 października 1915 r. w bitwie pod Kamieniuchą na Wołyniu. P. O. W. z rozkazu J. Piłsudskiego przeszła różne koleje w latach 1916—18, zapisawszy swe karty licznymi wybitnymi pociągnięciami a w listopadzie 1918 r. głównie przyczyniła się do rozbrojenia i wyrzucenia z kraju Niemców i Austriaków.

Do str. 25.

N. K. N. (Naczelny Komitet Narodowy)) powstał w Krakowie dnia 16 sierpnia 1914 r. Weszli do N. K. N. wszyscy posłowie polscy do Sejmu we Lwowie i parlamentu w Wiedniu i przedstawiciele Kom. Skonfeder. Stronnictw Niepodl. N. K. N. przystąpił do utworzenia Legjonów Polskich, dla walki przeciw Rosji; tem samem przestały istnieć oddziały strzeleckie, których samodzielności pragnął Komendant. Już w 1914 r. powstały dwie brygady. Pierwszą brygadą dowodził J. Piłsudski. Pozostała ona w kraju i walczyła przeciw Rosji na terenie Królestwa Polskiego i Galicji. Kilkadziesiąt bojów, bitew i utarczek ozłociły chlubną kartę dziejów tej Brygady.

Druga Brygada wyszła na Węgry, gdzie biła się w Karpatach, później na Bukowinie i częściowo w Galicji. Stoczyła wiele bitew i bojów, ma również piękną kartę wojenną. W jesieni 1915 r. powstała trzecia Brygada (z 4 i 6 p. p.) i walczyła na Wołyniu razem z 1-szą i 2-gą. Ta Brygada w walkach do 1916 r. włącznie, ma także chlubną kartę swej historii, a zwłaszcza pułk czwarty. Legjony liczyły sześć pułków piechoty, dwa pułki kawalerji, jeden pułk artylerji, oddziały saper-skie, techniczne, telefoniczne, sanitarne i t. d. Pod koniec 1916 r. przeszły Legjony różne koleje a w 1917 r. przestały istnieć, nie chcąc złożyć przysięgi Niemcom. Z pozostałych oddziałów powstał Polski Korpus Posiłkowy, który odszedł na Bukowinę, gdzie 18 lutego 1918 r., po traktacie brzeskim, przeszedł w walce z Austriakami front i odmaszerował w kierunku miejsca pobytu Polskich Korpusów w Rosji.

Do str. 30.

Tymczasowa Rada Stanu w Król. Pol. powstała w konsekwencji proklamacji gubernatorów austr. i niem. z dnia 5 listopada 1916 r. (utworzenie państwa

polskiego z ziem Król. Pol. obsadzonych przez wojska austr.-niem.). Rozporządzenie obu jenerał-gubernatorów ukazało się dnia 6 grudnia 1916 r. T. R. S. miała między innemi przygotować stworzenie silnej armji. Otwarcie T. R. S. odbyło się na Zamku dnia 24 stycznia 1917 r. Po aresztowaniu J. Piłsudskiego przez Niemców, wszyscy członkowie T. R. S. złożyli mandaty.

Do str. 31 i 32.

Rada Regencyjna, powołana do życia za dekretem obu cesarzy z dnia 12 września 1917 r., objęła najwyższą władzę państwową w Król. Pol. do czasu objęcia jej przez króla lub regenta. Składała się z trzech członków. Po kilku zmianach rządu, objął premierostwo Józef Świerzyński, w którego gabinecie dnia 23 października 1918 r., J. Piłsudski, przebywający w Magdeburgu, zamianowany został Ministrem Spraw Wojskowych. Rada Regenc. rozwiązała się dnia 14 listopada 1918 r., oddając zwierzchnią władzę w ręce Józefa Piłsudskiego.

Do str. 54.

Armja Polska we Francji powstała dnia 4 czerwca 1917 r., w tym dniu ogłoszony został dekret Prezydenta Rzp. Franc., stwierdzający utworzenie Armji Polskiej, która walczyć ma pod sztandarem polskim i pod najw. dowództwem francuskim. Pierwszemi kadrami tej armji byli Polacy z wojska francuskiego i ochotnicy z werbunku w państwach neutralnych i w Ameryce. Później weszli do Armji Polskiej we Francji jeńcy Polacy. W 1918 r. Armja Polska zasilona ochotnikami amer. wzrosła do pokażnej liczby i tak w kwietniu 1918 r. liczyła 204 oficerów i 10.638 szeregowych. Niektóre oddziały walczyły na froncie niem. i wślawiły się bohaterskimi atakami i ofiarną walką.

W lipcu 1918 r. przybył do Francji gen. Haller i ob-

jął nacz. dowództwo. Po zawarciu rozejmu i pokoju, organizacja Armji Polskiej postępuje dalej i dochodzi do siły 7 dywizyj. Dnia 15 kwietnia 1919 r. wyjechała Armja Polska do Polski i dnia 19 na 20 kwietnia stanęły pierwsze szeregi na ziemi polskiej, by złączyć się z istniejącem już wojskiem polskiem i wspólnie wywalczyć granice Państwa.

Do str. 41.

Śp. Gabrjel Narutowicz, pierwszy Prezydent Rzecz. Polskiej, ur. w 1865 r. na Żmudzi, wybitny profesor politechniki w Zurychu, działacz i zasłużony Polak, wybrany Prezydentem R. P. dnia 9 grudnia 1922 r. zginął tragicznie z skrytobójczej ręki szaleńca dnia 16 grudnia 1922 r. w Warszawie.

Do str. 42.

Nacz. Wódz. wojsk sprzymierzonych w wojnie światowej marsz. Ferdynand Foch, przybył do Polski dnia 2 maja 1923 r. Wziął udział w odsłonięciu pomnika Józefa Poniatowskiego na placu Saskim (dziś J. Piłsudskiego) w Warszawie. Marszałek F. Foch mianowany został w maju 1923 r. marszałkiem Polski. Jako zwycięzca w wojnie światowej, pozostawił po sobie, nigdy niezatartą sławę i pamięć. Zmarł w marcu 1929 r.

Do str. 44.

Aleksander Malinowski, działacz P. P. S. aresztowany w Łodzi w 1900 r. w związku ze sprawą drukarni „Robotnika“ skazany na zesłanie do Syberji, uciekł w drodze i zagranicą pracował w P. P. S. Podczas rewolucji 1905 r. przebywał w Królestwie, gdzie aresztowany został. W czasie wojny pracował w organizacjach legjonowych. Zmarł w grudniu 1922 r. W 1924 r. wydano zbiorową księgę pamiątkową.

Do str. 48.

Ks. Biskup Dr. W. Bandurski ur. w 1864 r. został biskupem w 1906 r. we Lwowie. Był duszą polskich organizacyj wojskowych przed 1914 r., a za czasów Legionów Pol. (1914—1917) był wodzem duchowym powstającego wojska polskiego, umiłowany przez wszystkich. Złotousty mówca, działacz i wybitny pisarz, jest kawalerem orderu „Virtuti Militari“, „Krzyża Walecznych“, obywatelem honorowym miasta Lwowa i t. p. Zmarł nagle dnia 6 marca 1932 r. w Wilnie.

Do str. 48.

Daniłowski Gustaw, znakomity pisarz, literat i dziennikarz, orędownik w przygotowaniu do ruchu zbrojnego przeciw zaborcom, brał czynny udział w rewolucji 1905 r. Pozatem był członkiem wojsk organizacji przed 1914 r., a w Legionach oficerem I. Brygady. Pozostawił wiele prac i dzieł z dziedziny powieści jak: „Jaskółka“, „Marja Magdalena“, „Tętent“, „Z minionych dni“ i t. d. Zmarł w październiku 1927 r. w 55 r. życia.

D. A. K. = dywizjon artylerji konnej.

D. P. = dywizja piechoty.

p. p. = pułk piechoty.

p. s. k. = pułk strzelców konnych.

p. a. c. = pułk artylerji ciężkiej.

p. a. p. = pułk artylerji polowej.

p. szwol. = pułk szwoleżerów.

p. u. = pułk ułanów.

V. M. = Virtuti Militari.

